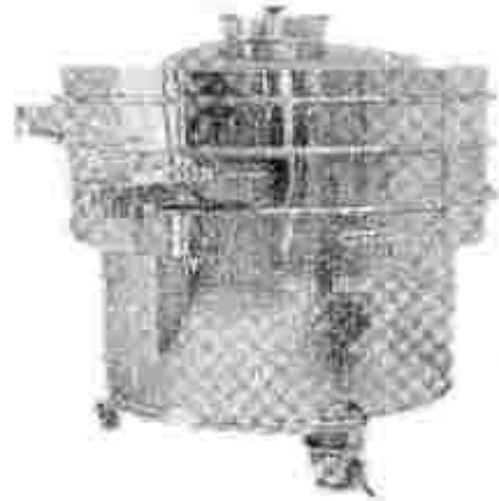
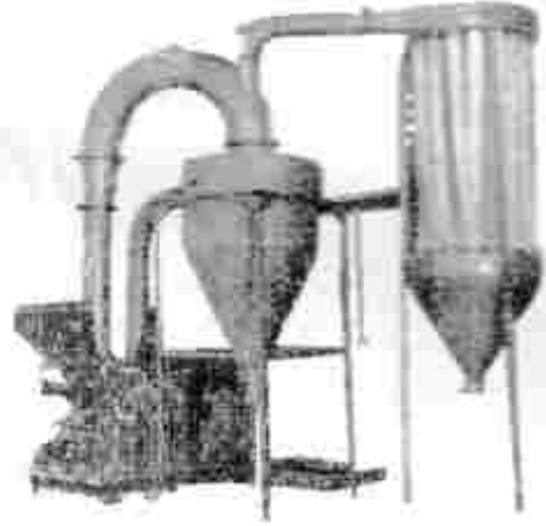

आयुर्वेद औषधि संहिता भाग-१
(चूर्ण, कल्क तथा क्वाथ कल्पना),
२०८१

वागमती प्रदेश सरकार
स्वास्थ्य मन्त्रालय

आयुर्वेद औषधि उत्पादन केन्द्र

रजनगर-१, चितवन

Handwritten signature and initials.

Handwritten initials.

Handwritten signature and text:
वागमती प्रदेश सरकार
स्वास्थ्य मन्त्रालय

Handwritten signature and text:
का.मु प्रमुख सचिव

विषय सूची

क. चूर्ण कल्पना

१. अजमोदादि चूर्ण (Ajamodaadi Churna)	२
२. अर्जुन चूर्ण (Arjuna Churna)	४
३. अविपत्तिकर चूर्ण (Avipattikar Churna)	५
४. अश्वगन्धा चूर्ण (Ashwagandhaa Churna)	७
५. आमलकी चूर्ण (Aamalaki Churna)	८
६. गुडूची चूर्ण (Guduchi Churna)	९
७. चन्दनादि चूर्ण (Chandanaadi Churna)	१०
८. चोपचिन्वादि चूर्ण (Chopchinyaadi Churna)	११
९. त्रिकटु चूर्ण (Trikatu Churna)	१३
१०. त्रिफला चूर्ण (Triphalaa Churna)	१४
११. दशमूल चूर्ण (Dashmoola Churna)	१५
१२. निम्बादि चूर्ण (Nimbaadi Churna)	१६
१३. पुनर्नवा चूर्ण (Punarnavaa Churna)	१८
१४. पुष्यानुग चूर्ण (Pushyaanuga Churna)	१९
१५. बालचातुर्भद्र चूर्ण (Baalachaaturbhadra Churna)	२१
१६. बिल्वादि चूर्ण (Bilvaadi Churna)	२२
१७. मधुमेहारि चूर्ण (Madhumehaari Churna)	२३
१८. महासुदर्शन चूर्ण (Mahaasudarshana Churna)	२४
१९. यवानी चूर्ण (Yawani Churna)	२७
२०. यष्टीमधु चूर्ण (Yashthimadhu Churna)	२८
२१. रास्नादि चूर्ण (Rasnaadi Churna)	२९
२२. रोहितक्यादि चूर्ण (Rohitkyaadi Churna)	३१
२३. शतावरी चूर्ण (Shataavari Churna)	३२
२४. श्रृंगयादी चूर्ण (Shringyaadi Churna)	३३
२५. सारस्वत चूर्ण (Saaraswata Churna)	३५
२६. सितोपलादि चूर्ण (Sitopalaadi Churna)	३७
२७. हिङ्गवाष्टक चूर्ण (Hingwaashtaka Churna)	३८

[Handwritten signature]

[Handwritten mark]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

ख. कल्क कल्पना

२८. पुतोयवन्यादि कल्क (Putoyavanyaadi Kalka)	४०
२९. शतपुष्पादि कल्क (Shatpushpaadi Kalka)	४१

ग. क्वाथ कल्पना

३०. गन्धर्वहस्तादि क्वाथ (Gandharvahastaadi Kwaatha)	४३
३१. गुडुच्यादि क्वाथ (Guduchyaadi Kwaatha)	४४
३२. दशमूल क्वाथ (Dashmoola Kwaatha)	४५
३३. पञ्चतित्त क्वाथ (Panchatikta Kwaatha)	४६
३४. मन्जिष्ठादि क्वाथ (Manjisthaadi Kwaatha)	४७
३५. मुस्तादि क्वाथ (Mustaadi Kwaatha)	४८

घ. अनुसूची

Annex 1. चूर्ण कल्पना (Powder)	५०
Annex 2. Analytical Specifications for Churna and Kalka Kalpana (Fine Powder)	५१
Annex 3. Analytical Specifications for Kwatha Kalpana (Coarse Powder)	५३
अनुसूची ४. मदनफल शोधन	५५
अनुसूची ५. भाङ्गा शोधन	५६
अनुसूची ६. हिहू शोधन	५७
अनुसूची ७. रसाङ्गन शोधन	५८
अनुसूची ८. गौरिक शोधन	५९
अनुसूची ९. स्वरस कल्पना	६०
अनुसूची १०. कल्क कल्पना	६१
अनुसूची ११. हिम कल्पना	६२
अनुसूची १२. चूर्ण, कल्क तथा क्वाथ कल्पनामा प्रयोग हुने कच्चा पदार्थ (जडिबुटी)	६३
अनुसूची १३. चूर्ण, कल्क तथा क्वाथ कल्पनामा प्रयोग हुने कच्चा पदार्थ (जान्तव)	६८
अनुसूची १४. चूर्ण, कल्क तथा क्वाथ कल्पनामा प्रयोग हुने कच्चा पदार्थ (पार्ष्वि)	६९
ड. ग्रन्थ सूची	७०

फा.मु प्रमुख सचिव

AAUK

क. चूर्ण कल्पना

[Handwritten signature]
AST

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
बद्री कानुन खड्का
रजिस्ट्रार

[Handwritten signature]
फा.मु प्रमुख सचिव

१. अजमोदादि चूर्ण (Ajamodādi Chūrna)

अजमोदा विडङ्गानि सैन्धवं देवदारु च ॥

चित्रकं पिप्पलीमूलं शतपुष्पा च पिप्पली । मरिचं चैति कर्पारं प्रत्येकं कारयेद् बुधः ॥
कर्पास्तु पञ्च पथ्याया दश स्युर्वृद्धदारुकात् । नागराच्च दशैव स्युः सर्वाण्येकत्र चूर्णयित् ॥
पिवेत् कोप्याजलेनैव चूर्णं क्षयधुनाशनम् । आमवातरुजं हन्ति सन्धिपीडां च गृध्रसीम् ॥
कटिपृष्ठगुदस्थां च जह्वयोद्य रुजं जयेत् । तूनीप्रतूनीविश्वाचीकफवातामयोजयेत् ॥
समेन वा गुडेनास्य वटकान् कारयेद्विषक् ।

शार्ङ्गधर संहिता मध्यमखण्ड ६/११५-११९

घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्ग	भाग	प्रतिशत
१.	अजमोदा	<i>Apium graveolens</i> Linn.	फल	१	२.९४
२.	विडङ्ग	<i>Embelia ribes</i> Burm. f.	फल	१	२.९४
३.	सैन्धव लवण	Rock salt		१	२.९४
४.	देवदारु	<i>Cedrus deodara</i> (Roxb.) Loud.	काण्डसार	१	२.९४
५.	चित्रक	<i>Plumbago zeylanica</i> Linn.	मूल	१	२.९४
६.	पिप्पलीमूल	<i>Piper longum</i> Linn.	मूल	१	२.९४
७.	शतपुष्पा	<i>Anethum sowa</i> Roxb. ex Fiem.	फल	१	२.९४
८.	पिप्पली	<i>Piper longum</i> Linn.	फल	१	२.९४
९.	मरिच	<i>Piper nigrum</i> Linn.	फल	१	२.९४
१०.	हरितकी	<i>Terminalia chebula</i> Retz.	फल	५	१४.७१
११.	वृद्धदारुक	<i>Argyrea speciosa</i> Sweet.	मूल	१०	२९.४१
१२.	शुण्ठी	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	कन्द	१०	२९.४१

निर्माण विधि :- सर्वै घटक द्रव्यहरू एकसाथ मिलाएर सूक्ष्म चूर्ण बनाउने र उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित साथ सङ्कलन गर्ने ।

आमयिक प्रयोग :- शोथ, आमवात, सन्धिशूल, गृध्रसी, कटिशूल, पृष्ठशूल, गुदाशूल, जंघाशूल, तूनी-प्रतितूनी, विश्वाची, कफवात रोग ।

मात्रा :- ३-६ ग्राम दिनको दुई पटक वा चिकित्सकको सल्लाह अनुसार ।

अनुपान :- समशितोष्ण जल

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
प्रमुख सचिव

फा.मु प्रमुख सचिव

AAUK

प्याकिड :- ५० ग्राम

[Handwritten signature]

[Handwritten initials]

[Handwritten initials]

[Handwritten signature]

श्री प्रमुख सचिव
कृषि

[Handwritten signature]
का.मु प्रमुख सचिव

२. अर्जुन चूर्ण (Arjuna Chūrna)

ककुभोऽर्जुननामाख्यो नदीसर्जश्च कीर्तितः । इन्द्रदुर्वीरवृषस्य वीरश्च धवलः स्मृतः ॥

ककुभः शीतलो हृद्यः क्षतक्षयविषास्रजित् । मेदोमेहव्रणान् हन्ति तुवरः कफपित्तहृत् ॥

भावप्रकाशनिघण्टु बटादिवर्ग २६-२७*

घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्यता	भाग	प्रतिशत
१.	अर्जुन	<i>Terminalia arjuna</i> W. & A.	त्वक्	१	१००

निर्माण विधि :- अर्जुन त्वकको सूक्ष्म चूर्ण बनाउने र उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित साथ सञ्चालन गर्ने ।

आमयिक प्रयोग :- हृदयरोग, शूल-वाय, मेदोरोग, प्रमेह, कफपित्तविकार, मेहव्रण ।

मात्रा :- ३-६ ग्राम दिनको दुई पटक वा चिकित्सकको सल्लाह अनुसार ।

अनुपान :- समशितोष्ण जल वा दुध

प्याकिड :- ५० ग्राम

* भावप्रकाश निघण्टुमा उल्लेखित त्रिभुटीलाई चूर्णको रूपमा उत्पादन गरिएको छ ।

डा. क. प्रमुख सचिव

का.मु प्रमुख सचिव

३. अविपत्तिकर चूर्ण (Avipattikara Chūrna)

त्रिकटु त्रिफला मुस्तं विडञ्चैव विडङ्गकम् । एला पत्रञ्च चूर्णानि समभागानि कारयेत् ॥
 सर्वमेकीकृतं यावत्तवङ्गं तत्समं भवेत् । सर्वचूर्णद्विगुणितं त्रिवृच्चूर्णं प्रदापयेत् ॥
 भोजनादौ तथा मध्ये खादेन्माशाष्टकं शुभम् । सर्वमेकीकृतं यावत्तावच्छर्करयाऽन्वितम् ॥
 अम्लपित्तं निहन्त्याशु विबन्धं मलमूत्रयोः । अग्निमान्द्यभवान् रोगान् नाशयेदविकल्पतः ॥
 प्रमेहान् विशतिञ्चैव सर्वदुर्नामनाशनम् । अविपत्तिकरं चूर्णमगस्तयविहितं शुभम् ॥

भैषज्यरत्नावली अम्लपित्तरोगाधिकार २४-२८

घटकः-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्यार्थ	भाग	प्रतिशत
१.	पिप्पली	<i>Piper longum</i> Linn.	फल	१	०.७६
२.	मरिच	<i>Piper nigrum</i> Linn.	फल	१	०.७६
३.	शुण्ठी	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	कन्द	१	०.७६
४.	हरितकी	<i>Terminalla chebula</i> Retz.	फल	१	०.७६
५.	विभितक	<i>Terminalla bellirica</i> Roxb.	फल	१	०.७६
६.	आमलकी	<i>Emblica officinalis</i> Gaertn.	फल	१	०.७६
७.	मुस्ता	<i>Cyperus rotundus</i> Linn.	कन्द	१	०.७६
८.	विड लवण	Vida salt		१	०.७६
९.	विडङ्ग	<i>Embellia ribes</i> Burm. f.	फल	१	०.७६
१०.	एला	<i>Elettaria cardamomum</i> (Linn.) Maton.	बीज	१	०.७६
११.	पत्र	<i>Cinnamomum tamala</i> Nees & Eberm.	पत्र	१	०.७६
१२.	लवङ्ग	<i>Syzygium aromaticum</i> (Linn.) Merr. & L. M. Per.	पुष्प कलिका	११	८.३३
१३.	त्रिवृत	<i>Operculina turpethum</i> (Linn.) Silva Manso	मूल त्वक्	४४	३३.३६
१४.	शर्करा	Sugar candy		६६	५०

निर्माण विधि :- सर्वे घटक द्रव्यहरू एकसाथ मिलाएर सूक्ष्म चूर्ण बनाउने र उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित साथ सङ्कलन गर्ने ।

आमयिक प्रयोग :- अम्लपित्त, मलमूत्र विबन्ध, अग्निमान्द्य, प्रमेह, ग्रहणी, अर्श ।

मात्रा :- ३-६ ग्राम दिनको दुई पटक वा चिकित्सकको सल्लाह अनुसार ।

अनुपान :- समशितोष्ण जल

का.मु. प्रमुख सचिव

AAUK

प्याकिड :- ५० ग्राम

3/8/24

AAU

AAU

श्री कादूर साहू
सचिव

AAU

फा.मु प्रमुख सचिव

AAUX

४. अश्वगन्धा चूर्ण (Ashwagandhā Chūrna)

अश्वगन्धाऽनिलहोष्मश्चित्रगोथलायापहा । बल्या रसायनी तिक्ता कषायोष्णाऽतिशुक्रला ॥

भावप्रकाशनिघण्टु गुडूच्यादिवर्ग १९०*

घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्यता	भाग	प्रतिशत
१.	अश्वगन्धा	<i>Withania somnifera</i> Dunal	मूल	१	१००

निर्माण विधि:- अश्वगन्धा मूलको सूक्ष्म चूर्ण बनाउने र उपयुक्त सफा भाहोमा सुरक्षित साथ सङ्कलन गर्ने ।

आमयिक प्रयोग:- अश्वगन्धा बल्य, रसायन र शुकवर्धक हुन्छ ।

मात्रा:- ३-६ ग्राम दिनको दुई पटक वा चिकित्सकको सल्लाह अनुसार ।

अनुपान:- समशिलोष्ण जल वा दुध

प्याकिङ:- ५० ग्राम र १०० ग्राम

* भावप्रकाश निघण्टुमा उल्लेखित कटिबुटीलाई चूर्णको रूपमा उपचयन गरिएको छ ।

का.मु प्रमुख सचिव

५. आमलकी चूर्ण (Amalaki Churna)

चयस्यामलकी चृष्या जातीफलरसं शिवम् । धात्रीफलं श्रीफलं च तथाऽमृतफलं स्मृतम् ॥

त्रिष्वामलकमाहयातं धात्री तिष्यफलाऽमृता ॥

हरीतकीसमं धात्रीफलं किन्तु विप्रेषातः । रक्तपित्तप्रमेहघ्नं परं वृष्यं रसायनम् ॥

हन्ति वातं तदस्लत्वात्पित्तं माधुर्यशैत्यतः । कफं रुक्षकपायत्वाफलं धान्याखिदोपजित् ॥

भावप्रकाशनिघण्टु हरीतकादिबर्ग ३८-४०*

घटक :-

क्र स	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्क	भाग	प्रतिशत
१.	आमलकी	<i>Embluca officinalis Gaertn.</i>	फल	१	१००

निर्माण विधि:- आमलकी फलको सुदृढ चूर्ण बनाउने र उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित साथ सङ्कलन गर्ने ।

आमयिक प्रयोग :- रक्तपित्त, प्रमेह, वातज रोग, पित्तज रोग, विदोपज रोग । आमलकी चूर्ण बाजीकरण र रसायन हुन्छ ।

मात्रा :- ३-६ ग्राम दिनको दुई पटक वा चिकित्सकको सल्लाह अनुसार ।

अनुपान :- समशितोष्ण जल

प्याकिड :- ५० र १०० ग्राम

* भावप्रकाश निघण्टुमा उल्लेखित जडिभुटीलाई चूर्णको रूपमा उत्पादन गरिएको छ ।

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
कोषाध्यक्ष

[Handwritten signature]
का.मु प्रमुख सचिव

६. गुडूची चूर्ण (Gudūchī Chūrna)

गुडूची कटुका तिक्ता स्वादुपाका रसायनी ॥

संग्राहिणी कषायोष्णा लघ्वी बल्या अग्निदीपिनी । दोषत्रयामतृह्दाहमेहकासांश्च पाण्डुताम् ॥

कामलाकुष्ठवातास्रज्वरकिमिवमीन्हरेत् । प्रमेहश्वासकासार्शः कृच्छ्रहृद्रोगवातनुत् ॥

भाष्यप्रकारानिघण्टु गुडूच्यादिवर्ग ८-१०*

घटक :-

क्र स	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्ग	भाग	प्रतिशत
१.	गुडूची	<i>Tinospora cordifolia</i> (Willd.) Miers	काण्ड	१	१००

निर्माण विधि :- गुडूची काण्डको सूक्ष्म चूर्ण बनाउने र उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित साथ सङ्कलन गर्ने ।

आमयिक प्रयोग :- तृष्णा, दाह, पाण्डु, कामला, कुष्ठ, वातरक्त, ज्वर, प्रमेह, श्वास, कास, अर्श, मुत्रकृच्छ्र, हृदयरोग, वातज्वरोग । गुडूची चूर्ण संग्राही, बल्या र अग्निदिपक हुन्छ ।

मात्रा :- १-३ ग्राम दिनको दुई पटक वा चिकित्सकको सल्लाह अनुसार ।

अनुपान :- समशितोष्ण जल

प्याकिङ :- ५० ग्राम

* भाष्यप्रकारानिघण्टुमा उल्लेखित बढिबुढीलाई चूर्णको रूपमा उत्पादन गरिएको छ ।

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
का.मु. प्रमुख सचिव

[Handwritten signature]
का.मु. प्रमुख सचिव

७. चन्दनादि चूर्ण (Chandanādi Chūrna)

रक्ताङ्गवच्चूलरसः प्रियङ्गु जम्ब्वाम्बीजेन्द्रयवं यमानी ।
 वन्या च सा मोचरसो गुडुची लौहस्य भष्म सममेव सर्वम् ॥
 सात्रैकमासप्रमिता विधेया प्रोक्तं महेशेन च चन्दनादिः ।
 चूर्णं प्रमेहान् सकलांश्च तूर्णम् सपूयरक्तं लसिकाख्यमेहम् ॥
 सोपद्रवं हन्ति तथाग्निमान्द्यं तृष्णाज्वरारोचकरोगसंघान् ॥

भारत भैषज्य रत्नाकर २-१६९६

घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याइ	भाग	प्रतिशत
१.	रक्तचन्दन*	<i>Pterocarpus santalinus</i> Linn. f.	काण्डसार	१	९.०९
२.	ववुल	<i>Acacia arabica</i> Willd.	निर्यास	१	९.०९
३.	प्रियङ्गु	<i>Callicarpa macrophylla</i> Vahl.	पुष्प गुच्छा	१	९.०९
४.	जम्बु	<i>Syzygium cumini</i> Linn. Skeels.	बीज	१	९.०९
५.	आम	<i>Mangifera indica</i> Linn.	बीज मज्जा	१	९.०९
६.	इन्द्रयव	<i>Holarrhena pubescens</i> Wall. ex G. Don	बीज	१	९.०९
७.	यवानी	<i>Trachyspermum ammi</i> (Linn.) Sprague ex Turrit	फल	१	९.०९
८.	अजमोदा	<i>Apium graveolens</i> Linn.	फल	१	९.०९
९.	मोचरस	<i>Salvia malabarica</i> Schott. & Endl.	निर्यास	१	९.०९
१०.	गुडुची	<i>Tinospora cordifolia</i> (Willd.) Miers	काण्ड	१	९.०९
११.	लौह भष्म	Calcined iron		१	९.०९

* चन्दन - *Santalum album* Linn

निर्माण विधि :- सर्वे घटक द्रव्यहरु एकसाथ मिलाएर सूक्ष्म चूर्ण बनाउने र उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित साथ सङ्कलन गर्ने ।

आमयिक प्रयोग :- सपूययुक्त प्रमेह, लसिका प्रमेह, अग्निमान्द्य, तृष्णा, ज्वर, अरुची, प्रमेह उपद्रव ।

मात्रा :- १-३ ग्राम दिनको दुई पटक वा चिकित्सकको सरलाह अनुसार ।

अनुपान :- पानी

प्याकिड :- ५० ग्राम

१०
 श्री. मन्मथ चक्रवर्ती
 धर्मपति

का.मु प्रमुख सचिव

८. चोपचिन्यादि चूर्ण (Chopchinyādi Chūrna)

कुडवं चोपचिन्याद्य शर्करायाः पलं तथा । पिप्पली पिप्पलीमूलं मरिचं देवपुष्पकम् ॥
 आकल्लं क्षुरकं शुण्ठी जन्तुघ्नं च वराङ्गकम् । पृथक्कोलमिते ग्राह्यमेतच्चूर्णीकृतं शुभम् ॥
 सर्वमेकत्र संयोज्यं कर्षार्घं प्रतिवासरम् । भक्षयेन्मधुसर्पिर्भ्यां युक्तं पथ्यं समाचरेत् ॥
 शाल्योदनं तथा सूपस्तुबरीणां घृतं मधु । गोधुमः सैन्धवं शिशुनिम्बी कोशातकीफलम् ॥
 आर्द्रकं जलमन्दोष्णं हितमत्र प्रकीर्तितम् । पञ्चोपदंशरोगाणां प्रमेहाणां तथैव ॥
 व्रणानां वातरोगाणां कुष्ठानां च विनाशनम् ॥

योगरत्नाकर उपदंशचिकित्सा १-५

घटक :-

क्र स	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्ग	भाग	प्रतिशत
१.	चोपचिनी	<i>Smilax china</i> Linn.	मूल	१६	५५.१७
२.	शर्करा	Sugar candy		४	१३.७९
३.	पिप्पली	<i>Piper longum</i> Linn.	फल	१	३.४५
४.	पिप्पलीमूल	<i>Piper longum</i> Linn.	मूल	१	३.४५
५.	मरिच	<i>Piper nigrum</i> Linn.	फल	१	३.४५
६.	लवङ्ग	<i>Syzygium aromaticum</i> (Linn.) Merr. & L. M. Per.	पुष्प कलिका	१	३.४५
७.	अकरकरा	<i>Anacyclus pyrethrum</i> DC.	मूल	१	३.४५
८.	गोधुर	<i>Tribulus terrestris</i> Linn.	फल	१	३.४५
९.	शुण्ठी	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	कन्द	१	३.४५
१०.	विडङ्ग	<i>Embelia ribes</i> Burm. f.	फल	१	३.४५
११.	त्वक्	<i>Cinnamomum zeylanicum</i> Blume	त्वक्	१	३.४५

निर्माण विधि :- सबै घटक द्रव्यहरू एकसाथ मिलाएर सूक्ष्म चूर्ण बनाउने र उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित साथ सङ्कलन गर्ने ।

आमयिक प्रयोग :- उपदंश, प्रमेह, व्रण, वातरोग, कुष्ठ ।

मात्रा :- ३-६ ग्राम दिनको दुई पटक वा चिकित्सकको सल्लाह अनुसार ।

अनुपान :- आर्द्रक स्वरस, समशितोष्ण जल

पथ्य :- मधु, घृत

११ वडी घासपुर सञ्जय
सीप

का.मु प्रमुख सचिव

AAUK

प्याकिड:- ५० राम

[Handwritten signature]

[Handwritten mark]

[Handwritten mark]

[Handwritten signature]

बि.पी.एस. संसदीय परिषद
सचिव

[Handwritten signature]

का.मु प्रमुख सचिव

९. त्रिकटु चूर्ण (Trikatu Chūrna)

विश्वोपकुल्या मरिचं त्रयं त्रिकटु कथ्यते । कटुत्रिकं तु त्रिकटु चूर्णं व्योप उच्यते ॥

चूर्णं दीपनं हन्ति घ्रासकासत्वगामयान् । गुल्ममेहकफस्थौल्यभेदः क्षीपदपीनसान् ॥

भाक्प्रकाशनिघण्टु हरीतक्यादिवर्ग ६२-६३*

घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्ग	भाग	प्रतिशत
१.	शुण्ठी	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	कन्द	१	३३.३३
२.	मरिच	<i>Piper nigrum</i> Linn.	फल	१	३३.३३
३.	पिप्पली	<i>Piper longum</i> Linn.	फल	१	३३.३३

निर्माण विधि :- सबै घटक द्रव्यहरू एकसाथ मिलाएर सूक्ष्म चूर्ण बनाउने र उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित साच सङ्कलन गर्ने ।

आमयिक प्रयोग :- घ्रास-कास, त्वक् विकार, गुल्म, प्रमेह, कफ रोग, स्थौल्य, मेदो रोग, क्षीपद, पीनास ।

मात्रा :- १/२-२ ग्राम दिनको दुई पटक वा चिकित्सकको सन्लाह अनुसार ।

अनुपान :- समशितोष्ण जल

प्याकिड :- २५ ग्राम

* भाक्प्रकाश निघण्टुमा उल्लेखित त्रिकटुलाई चूर्णको रूपमा उत्पादन गरिएको छ ।

डा. सुजन

डा. विद्याभक्त खड्का
सचिव

डा. मु. प्रमुख सचिव

१०. त्रिफला चूर्ण (Triphalā Chūrna)

पथ्याविभीतघात्रीणां फलैः स्यात्त्रिफला समैः । फलत्रिकष्व त्रिफला सा वरा च प्रकीर्तिता ॥
त्रिफला कफपित्तघ्नी मेहकुष्ठहरा सरा । चक्षुष्या दीपनी रुच्या विषमज्वरनाशिनी ॥

भावप्रकाशनिघण्टु हरीतक्यादिवर्ग ४२-४३*

घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्क	भाग	प्रतिशत
१.	हरितकी	<i>Terminalia chebula Retz.</i>	फल	१	३३.३३
२.	बिभितक	<i>Terminalia bellirica Roxb.</i>	फल	१	३३.३३
३.	आमलकी	<i>Emblca officinalis Gaertn.</i>	फल	१	३३.३३

निर्माण विधि :- सबै घटक द्रव्यहरू एकसाथ मिलाएर सूक्ष्म चूर्ण बनाउने र उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित साय सञ्चालन गर्ने ।

आमयिक प्रयोग :- कफपित्तज रोग, प्रमेह, कुष्ठ, विबन्ध, नेत्र रोग, विषमज्वर, अरुची । त्रिफला सारक हुन्छ ।

मात्रा :- ३-६ ग्राम वा चिकित्सकको सल्लाह अनुसार ।

अनुपात :- समशितोष्ण जल

प्याकिड :- ५० ग्राम

* भावप्रकाश निघण्टुमा उल्लेखित नदिघण्टुलाई चूर्णको रूपमा उत्पादन गरिएको छ ।

Dr. Jyoti

[Signature]

[Signature]

[Signature]
डा. क. मु. प्रमुख सचिव

[Signature]
का.मु प्रमुख सचिव

११. दशमूल चूर्ण (Dashamūla Chūrna)

श्रीफलः सर्वतोमद्रा पाटला राणिकारिका । श्योनाकः पञ्चभिर्धैतैः पञ्चमूलं महन्मतम् ॥
 शालपर्णी पृथ्वीपर्णी जर्तार्की कण्टकारिका । गोक्षुरःपञ्चभिर्धैतैः कनिष्ठं पञ्चमूलकम् ॥
 उमाभ्यां पञ्चमूलाभ्यां दशमूलमुदाहृतम् । दशमूलं त्रिदोषघ्नं ध्वासकाशिरोरुजः ।
 तन्द्राशोथज्वरानाहपार्श्वपीडाःरुचीर्हरित् ॥

भाष्यप्रकाशनिघण्टु गुडूच्यादिवर्ग २९, ४७ र ४९

घटक :-

क्र स	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्यार्ह	भाग	प्रतिशत
१.	बिल्व	<i>Aegle marmelos</i> Corr.	मूल त्वक्	१	१०
२.	अग्निमन्य	<i>Premna mucronata</i> Roxb.	मूल त्वक्	१	१०
३.	पाटला	<i>Stereospermum suaveolens</i> DC.	मूल त्वक्	१	१०
४.	गम्भारी	<i>Gmelina arborea</i> Roxb.	मूल त्वक्	१	१०
५.	श्योनाक	<i>Oroxylum indicum</i> Vent.	मूल त्वक्	१	१०
६.	शालपर्णी	<i>Desmodium gangeticum</i> DC.	मूल	१	१०
७.	पृथ्वीपर्णी	<i>Uraria picta</i> Desv.	मूल	१	१०
८.	बृहती	<i>Solanum indicum</i> Linn.	मूल	१	१०
९.	कण्टकारी	<i>Solanum surattense</i> Burm. f.	मूल	१	१०
१०.	गोक्षुर	<i>Tribulus terrestris</i> Linn.	मूल	१	१०

निर्माण विधि :- सबै घटक द्रव्यहरू एकसाथ मिलाएर सूक्ष्म चूर्ण बनाउने र उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित साथ सङ्कलन गर्ने ।

आमयिक प्रयोग :- ध्वास-कास, शिरोरोग, तन्द्रा, शोथ, ज्वर, आनाह, पार्श्वरूल, अरुची । दशमूल चूर्ण त्रिदोषनाशक हुन्छ ।

मात्रा :- ३-६ ग्राम दिनको दुई पटक वा चिकित्सकको सल्लाह अनुसार ।

अनुपान :- समशितोष्ण जल

प्याकिङ :- ५० ग्राम

* भाष्यप्रकाश निघण्टुमा उल्लेखित जडिबुटीलाई चूर्णको रूपमा जल्पाउन गरिएको छ ।

का.मु. प्रमुख सचिव

१२. निम्बादि चूर्ण (Nimbādi Chūrṇa)

निम्बामृताभया घात्री प्रत्येकत्र पलोन्मितम् । सोमराजीपलं शुण्ठीविडङ्गैडगजाः कणा ॥
यमानी चोग्रगन्धा च जीरकं कटुकं तथा । खदिरं सैन्धव क्षारं द्वे हरिद्रे च मुस्तकम् ॥
देवदारु तथा कुष्ठं कर्षं कर्षं प्रदापयेत् । सर्वं सञ्चूर्णितं कृत्वा ह्यथवस्त्रेण गालयेत् ॥
शाण्मात्रन्तु भोक्तव्यं छिन्नाववाचं पिबेदनु । मासमात्रप्रयोगेण भवेत्काञ्चनसन्निभः ॥
वातशोणितमत्युग्रं श्वित्रमौदुम्बरं तथा । कोठं चर्मदलाख्यञ्च सिद्धमपामा च विप्लुता ॥
कण्डू विचर्चिका कारुदद्रुमण्डलकिट्टिमम् । सर्वाण्येव निहन्त्याशु वृक्षमिन्द्राशनिर्यथा ॥
आमवालकृतं शोथमुदरं सर्वरूपिणम् । प्लीहानं गुल्मरोगञ्च पाण्डुरोगं सकामलम् ॥
सर्वान् कण्डूव्रणांश्चैव हरते नात्र संशयः । एतन्निम्बादिकं चूर्णं प्राह नागार्जुनो मुनिः ॥

भैषज्यरत्नावली वातरक्ताधिकार २७-३४

घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्ग	भाग	प्रतिशत
१.	निम्ब	<i>Azadirachta indica</i> A. Juss.	त्वक्	४	११.११
२.	गुडूची	<i>Tinospora cordifolia</i> (Willd.) Miers	काण्ड	४	११.११
३.	हरितकी	<i>Terminalla chebula</i> Retz.	फल	४	११.११
४.	आमलकी	<i>Embilca officinalis</i> Gaertn.	फल	४	११.११
५.	चाकुची	<i>Psoralea corylifolia</i> Linn.	बीज	४	११.११
६.	शुण्ठी	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	कन्द	१	२.७८
७.	विडङ्ग	<i>Embelia ribes</i> Burm. f.	फल	१	२.७८
८.	चक्रमर्द	<i>Cassia tora</i> Linn.	बीज	१	२.७८
९.	पिप्पली	<i>Piper longum</i> Linn.	फल	१	२.७८
१०.	यवानी	<i>Trachyspermum ammi</i> (Linn.) Sprague ex Turill	फल	१	२.७८
११.	वचा	<i>Acorus calamus</i> Linn.	कन्द	१	२.७८
१२.	जीरक	<i>Cuminum cyminum</i> Linn.	फल	१	२.७८
१३.	कुटकी	<i>Picrorhiza kurroa</i> Royle ex Benth	भौमिक काण्ड	१	२.७८
१४.	खदिर	<i>Acacia catechu</i> (Linn. f.) Willd.	काण्डसार	१	२.७८
१५.	सैन्धव लवण	Rock salt		१	२.७८
१६.	यव क्षार	Alkaline preparation from Barley		१	२.७८
१७.	हरिद्रा	<i>Curcuma longa</i> Linn.	कन्द	१	२.७८
१८.	दारुहरिद्रा	<i>Berberis aristata</i> DC.	काण्ड	१	२.७८

३३/३/१५

३३

३३

१६

३३

०२

AAUK

१९.	मुस्ता	<i>Cyperus rotundus</i> Linn.	कन्द	१	२.७८
२०.	देवदारु	<i>Cedrus deodara</i> (Roxb.) Loud.	काण्डसार	१	२.७८
२१.	कुष्ठ	<i>Saussurea lappa</i> C. B. Clarke	मूल	१	२.७८

निर्माण विधि :- सर्वै घटक द्रव्यहरू एकसाथ मिलाएर सूक्ष्म घूर्ण बनाउने र उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित साथ सङ्कलन गर्ने ।

आमयिक प्रयोग :- वातरक्त, श्लेष्म, उदुम्बर कुष्ठ, चर्मदल, सिङ्ग, पामा, विप्लुस, कण्डू, विचर्चिका, बद्रु, मण्डल, क्किटिभ, आमवात, आमजन्य शोथ, उदर रोग, प्लिहा, गुल्म, पाण्डु, कामला, सर्वै प्रकारको कण्डूव्रण ।

मात्रा :- ३-६ ग्राम दिनको दुई पटक वा चिकित्सकको सल्लाह अनुसार ।

अनुपान :- समशितोष्ण जल

प्याकिङ :- ५० ग्राम

का.मु. प्रमुख सचिव

का.मु. प्रमुख सचिव

१३. पुनर्नवा चूर्ण (Punarnavā Chūrna)

पुनर्नवाऽपरा रक्ता रक्तपुष्पा शिलाटिका । शोथघ्नी क्षुद्रवर्षाभूर्वर्षकितुः कठिल्लकः ॥

पुनर्नवाऽरुणा तिक्ता कटुपाका हिमा लघुः । वातला ग्राहिणी श्लेष्मपित्तरक्तविनाशिनी ॥

भावप्रकारानिघण्टु गुडूच्याविबर्ग २३२-२३३*

घटक :-

क्र स	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्ग	भाग	प्रतिशत
१.	पुनर्नवा	<i>Boerhaavia diffusa</i> Linn.	पञ्चाङ्ग	१	१००

निर्माण विधि:- पुनर्नवा पञ्चाङ्गको सूक्ष्म चूर्ण बनाउने र उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित साथ सङ्कलन गर्ने ।

आमयिक प्रयोग:- शोथ, पाण्डू, कफ-पित्त र रक्त विकार । पुनर्नवा चूर्ण वातकारक र संग्राही हुन्छ ।

मात्र:- ३-६ ग्राम दिनको दुई पटक वा चिकित्सकको सल्लाह अनुसार ।

अनुपान:- समशितोष्ण जल

प्याकिड:- ५० ग्राम

* भावप्रकारानिघण्टुमा उल्लेखित जडिवुटीलाई चूर्णको रूपमा उत्पादन गरिएको छ ।

१४. पुष्यानुग चूर्ण (Pushyānuga Chūrna)

पाठाजम्बवास्रयोर्मध्य शिलाभेदं रसाञ्जनम् । अम्बुष्ठकी मोचरसः समङ्गा पद्मकेशरम् ॥
 बाहीकतिविषामुस्तं बिल्वं लोघ्नं सगैरिकम् । त्रिफलां मरिचं शुण्ठी मृद्धिका रक्तचन्दनम् ॥
 कट्वह्वत्सकानन्ताधातकीमधुकार्जुनम् । पुष्येणोद्धृत्य तुल्यानि ह्रक्षणचूर्णानि कारयेत् ॥
 तानि क्षौट्रेण संयोज्य पाययेत्तण्डुलाम्बुना । असुग्दरातिसारेषु रक्तं यच्चोपवेश्यते ॥
 दोषागन्तुकृता ये च बालानां तांश्च नाशयेत् । योनिदोषं रजोदोषं धेत नीलं सपीतकम् ॥
 स्त्रीणां श्यावारुणं तच्च तत्प्रसह्य निवर्तयेत् । चूर्णं पुष्यानुगं नाम हितमात्रेयपुजितम् ॥
 अम्बुष्ठा दक्षिणेष्वाता गृह्णन्त्यन्ये तु लक्ष्मणाम् ।

भैषज्यरत्नावली प्रदरोगाधिकार २५-३०

घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्ग	भाग	प्रतिशत
१.	पाठा	<i>Cissampelos pareira</i> Linn.	मूल	२	७.१४
२.	जम्बु	<i>Syzygium cumini</i> Linn. Skeels.	बीज	१	३.५७
३.	आम्र	<i>Mangifera indica</i> Linn.	बीज मज्जा	१	३.५७
४.	पाषाणमेद	<i>Bergenia ligulata</i> Wall. Engl.	कन्द	१	३.५७
५.	शुद्ध रसाञ्जन	Purified extract of <i>Berberis aristata</i> DC	रसाञ्जन	१	३.५७
६.	मोचरस	<i>Salmalia malabarica</i> Schott. & Endl.	निर्यास	१	३.५७
७.	मञ्जिष्ठा	<i>Rubia cordifolia</i> Linn.	मूल	१	३.५७
८.	पद्म	<i>Nelumbia nucifera</i> Gaertn.	केशर	१	३.५७
९.	केशर*	<i>Crocus sativus</i> Linn.	केशर	१	३.५७
१०.	अतिविषा	<i>Aconitum heterophyllum</i> Wall. ex Royle	कन्द	१	३.५७
११.	मुस्ता	<i>Cyperus rotundus</i> Linn.	कन्द	१	३.५७
१२.	बिल्व	<i>Aegle marmelos</i> Corr.	मूल त्वक्	१	३.५७
१३.	लोघ्न	<i>Symplocos racemosa</i> Roxb.	त्वक्	१	३.५७
१४.	शुद्ध गैरिक	Purified Ochre (Red oxide of Iron)		१	३.५७
१५.	हरितकी	<i>Terminalia chebula</i> Retz.	फल	१	३.५७
१६.	विभितक	<i>Terminalia bellirica</i> Roxb.	फल	१	३.५७
१७.	आमलकी	<i>Emblica officinatis</i> Gaertn.	फल	१	३.५७
१८.	मरिच	<i>Piper nigrum</i> Linn.	फल	१	३.५७
१९.	शुण्ठी	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	कन्द	१	३.५७

२०.	द्राक्षा	<i>Vitis vinifera</i> Linn.	शुष्क फल	१	३.५७
२१.	रक्तचन्दन*	<i>Pterocarpus santalinus</i> Linn. f.	काण्डसार	१	३.५७
२२.	शयानाक	<i>Croxyllum indicum</i> Vent.	मूल त्वक्	१	३.५७
२३.	कुटज	<i>Holarrhena pubescens</i> Wall. ex G. Don	त्वक्	१	३.५७
२४.	सारिवा	<i>Hemidesmus indicus</i> (Linn.) R. Br.	मूल	१	३.५७
२५.	घातकी	<i>Woodfordia fruticosa</i> (Linn.) Kurz.	पुष्प	१	३.५७
२६.	यष्टिमधु	<i>Glycyrrhiza glabra</i> Linn.	काण्ड र मूल	१	३.५७
२७.	अर्जुन	<i>Terminalia arjuna</i> W. & A.	त्वक्	१	३.५७

* नागकिशोर - *Mesua ferrea* Linn.* चन्दन - *Santalum album* Linn.* शंखनाभती - *Atmosa pudica* Linn.

निर्माण विधि :- सबै घटक द्रव्यहरू एकसाथ मिलाएर सूक्ष्म चूर्ण बनाउने र उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित साथ सङ्कलन गर्ने ।

आमयिक प्रयोग :- सबै प्रकारका प्रदर, रक्तचित्सार, योनिरोग, रजोविकार ।

मात्रा :- ३-६ ग्राम दिनको दुई पटक वा चिकित्सकको सल्लाह अनुसार ।

अनुपान :- मधु, तन्दुलोदक

प्याकिङ :- ५० ग्राम

डा. प्रकाश चन्द

का.मु प्रमुख सचिव

१५. बालचातुर्भद्र चूर्ण (Bālachāturbhadra Chūrna)

घनकृष्णारुणाम्बुङ्गीचूर्णं शौट्रेण संयुतम् । शिशोर्ज्वरातिसारघ्नं धासकासबर्मीहरम् ॥

भैमज्यरत्नावली: बालरोगाधिकार ३८

घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्यता	भाग	प्रतिशत
१.	मुस्ता	<i>Cyperus rotundus</i> Linn.	कन्द	१	२५
२.	पिप्पली	<i>Piper longum</i> Linn.	फल	१	२५
३.	अतिविषा	<i>Aconitum heterophyllum</i> Wall. ex Royle	कन्द	१	२५
४.	ककटशुद्धी	<i>Pistacia integerrima</i> Stewart ex Brandis	कोष	१	२५

निर्माण विधि :- सबै घटक द्रव्यहरू एकसाथ मिलाएर सूक्ष्म चूर्ण बनाउने र उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित साथ सङ्कलन गर्ने ।

आमयिक प्रयोग :- ज्वर, अतिसार, कास, धास, छर्दि ।

मात्रा :- १/२-१ ग्राम दिनको दुई पटक वा चिकित्सकको सल्लाह अनुसार ।

अनुपान :- मधु

प्याकिड :- २५ ग्राम

भती बालपुर अकादेमी
काठमाडौं

फा.मु प्रमुख सचिव

१६. बिल्वदि चूर्ण (Bilvādi Chūrma)

सिद्ध योग संप्रह.

• आयुर्वेद साह. संग्रह पैज नं. ५९४

घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्यार्थ	भाग	प्रतिशत
१.	बिल्व	<i>Aegle marmelos</i> Corr.	अपक्व फल मज्जा	१	९.०९
२.	शुद्ध भद्रा	Purified <i>Cannabis sativa</i> Linn.	पत्र	१	९.०९
३.	मोचरस	<i>Salmalia malabarica</i> Schott. & Endl.	निर्यास	१	९.०९
४.	धान्यक	<i>Coriandrum sativum</i> Linn.	फल	२	१८.१८
५.	शुण्ठी	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	कन्द	१	९.०९
६.	मिञ्चैया	<i>Foeniculum vulgare</i> Mill.	फल	४	३६.३६
७.	घातकी	<i>Woodfordia fruticosa</i> (Linn.) Kurz.	पुष्प	१	९.०९

निर्माण विधि :- सबै घटक द्रव्यहरू एकसाथ मिलाएर सूक्ष्म चूर्ण बनाउने र उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित साथ सङ्कलन गर्ने ।

आमयिक प्रयोग :- अतिसार, प्रवाहिका ।

मात्रा :- १-३ ग्राम दिनको तिन पटक वा चिकित्सकको सल्लाह अनुसार ।

अनुपान :- समशितोष्ण जल, दाडिम स्वरस

प्याकिड :- ५० ग्राम

सावधानी :- चिकित्सकको सल्लाह बमोजिम मात्र सेवन गर्नु होला ।

प्रमुख

डा. कल्याण शर्मा
सचिव

का.सु प्रमुख सचिव

AAUK

१७. मधुमेहारि चूर्ण (Madhumehāri Chūrna)

रसोद्धार तन्त्र पेज नं. ३१४

घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्यार्थ	भाग	प्रतिशत
१.	जम्बु	<i>Syzygium cumini</i> Linn. Skeels.	बीज	११	१५.०७
२.	उपकुष्ठिका	<i>Nigella sativa</i> Linn.	बीज	७	९.५९
३.	आमलकी	<i>Embllica officinalis</i> Gaertn.	फल	५	६.८५
४.	हरितकी	<i>Terminalia chebula</i> Retz.	फल	५	६.८५
५.	मजिष्ठा	<i>Rubia cordifolia</i> Linn.	मूल	५	६.८५
६.	गोधुर	<i>Tribulus terrestris</i> Linn.	फल	२०	२७.४०
७.	पिप्पली	<i>Piper longum</i> Linn.	फल	२०	२७.४०

निर्माण विधि :- सबै घटक द्रव्यहरू एकसाथ मिलाएर सूक्ष्म चूर्ण बनाउने र उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित साथ सङ्कलन गर्ने ।

आमयिक प्रयोग :- मधुमेह ।

मात्रा :- ३-६ ग्राम खाना पछि दिनको दुई पटक वा चिकित्सकको सल्लाह अनुसार ।

अनुपान :- समशितोष्ण जल

प्याकिड :- ५० ग्राम

डा. ज्योती बhattarai
पदवि

का.मु प्रमुख सचिव

१८. महासुदर्शन चूर्ण (Mahāsudarshana Chūrna)

त्रिफला रजनीयुगं कण्टकारीयुगं शटी । त्रिकटु सन्धिक मूर्वा गुडुची धन्वयासकः ॥
 कटुका पर्पटी मुस्तं त्रायमाणा च बालकम् । निम्बः पुष्करमूले च मधुयष्टी च वत्सकम् ॥
 यवानीन्द्रवयो भाङ्गीशिमुबीज सुराष्ट्रजा । वचात्त्वक्पद्मकोशीरचन्दनातिविधावलाः ॥
 शालिपर्णी पृथिपर्णी विडङ्गंतगरं तथा । चित्रको देवकाष्ठं च चव्यं पत्रं पटोलजम् ॥
 जीवकर्पभकौचैव लवङ्गं वंशलोचना । पुण्डरीकं च काकोली पत्रकं जातिपत्रकम् ॥
 तालीसपत्रं च तथा समभागानि चूर्णयित् । सर्वचूर्णस्य चाद्वांशं कैरातं निक्षिपेत्सुधीः ॥
 एतत्सुदर्शनं नाम चूर्णं दोषत्रयापहम् । ज्वरांश्च निखिलान्हन्यान्नात्र कार्या विचारणा ॥
 पृथग्द्वन्द्वागन्तुगांश्च धातुस्थान्विषज्वरान् । सन्निपातोद्भवांश्चापि मानसानपि नाशयेत् ॥
 शीतज्वरैकाहिकादीन्मोहं तन्द्रां भ्रमं तृषाम् । घ्रासं कासं च पाण्डुं च हृद्रोगं हन्ति कामलाम् ॥
 त्रिकपृष्ठकटीजानुपार्धशूलनिवारणम् । शीताम्बुना पिबेद्दीमान्सर्वज्वरनिवृत्तये ॥
 सुदर्शनं यथा चक्रं दानवानां विनाशनम् । तद्वज्ज्वराणां सर्वेषामिदं चूर्णं प्रणाशनम् ॥

शाङ्गधर संहिता मध्यमखण्ड ६/२७-३७

घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्ग	भाग	प्रतिशत
१.	हरितकी	<i>Terminalia chebula</i> Retz.	फल	१	१.२३५
२.	त्रिभित्तक	<i>Terminalia bellirica</i> Roxb.	फल	१	१.२३५
३.	शामलकी	<i>Emblica officinalis</i> Gaertn.	फल	१	१.२३५
४.	हरिद्रा	<i>Curcuma longa</i> Linn.	कन्द	१	१.२३५
५.	चारुहरिद्रा	<i>Berberis aristata</i> DC.	काण्ड	१	१.२३५
६.	कण्टकारी	<i>Solanum surattense</i> Burm. f.	मूल	१	१.२३५
७.	बृहती	<i>Solanum indicum</i> Linn.	मूल	१	१.२३५
८.	शटी	<i>Hedychium spicatum</i> Ham. ex Smith	कन्द	१	१.२३५
९.	शुण्ठी	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	कन्द	१	१.२३५
१०.	मरिच	<i>Piper nigrum</i> Linn.	फल	१	१.२३५
११.	पिप्पली	<i>Piper longum</i> Linn.	फल	१	१.२३५
१२.	पिप्पलीमूल	<i>Piper longum</i> Linn.	मूल	१	१.२३५
१३.	मुर्वा	<i>Marsdenia tenacissima</i> W. & A.	मूल	१	१.२३५
१४.	गुडुची	<i>Tinospora cordifolia</i> (Willd.) Miers	काण्ड	१	१.२३५

[Handwritten signature]

[Handwritten mark]

[Handwritten mark]

[Handwritten signature]

[Handwritten mark]

१५.	धन्वयास	<i>Fagonia arabica</i> Linn.	पत्राङ्ग	१	१.२३५
१६.	कुटकी	<i>Picrorhiza kurroa</i> Royle ex Benth	भौमिक काण्ड	१	१.२३५
१७.	पर्पट	<i>Fumaria indica</i> (Hausskn.) Pugsley	पत्राङ्ग	१	१.२३५
१८.	मुस्ता	<i>Cyperus rotundus</i> Linn.	कन्द	१	१.२३५
१९.	त्रायमाण*	<i>Gentiana kurroa</i> Royle	कन्द	१	१.२३५
२०.	हवेर	<i>Pavonia odorata</i> Willd.	मूल	१	१.२३५
२१.	निम्ब	<i>Azadirachta indica</i> A. Juss.	त्वक्	१	१.२३५
२२.	पुष्करमूल	<i>Inula racemosa</i> Hook. f.	मूल	१	१.२३५
२३.	यष्टिमधु	<i>Glycyrrhiza glabra</i> Linn.	काण्ड र मूल	१	१.२३५
२४.	कुटज	<i>Holarrhena pubescens</i> Wall. ex G. Don	त्वक्	१	१.२३५
२५.	यबानी	<i>Trachyspermum ammi</i> (Linn.) Sprague ex Turill	फल	१	१.२३५
२६.	इन्द्रयव	<i>Holarrhena pubescens</i> Wall. ex G. Don	बीज	१	१.२३५
२७.	भारत्री	<i>Clerodendrum serratum</i> Linn.	मूल	१	१.२३५
२८.	शोभाज्वन	<i>Moringa oleifera</i> Lam.	बीज	१	१.२३५
२९.	स्फटिक भस्म	Calcined potash alum		१	१.२३५
३०.	वचा	<i>Acorus calamus</i> Linn.	कन्द	१	१.२३५
३१.	त्वक्	<i>Cinnamomum zeylanicum</i> Blume	त्वक्	१	१.२३५
३२.	पद्मक	<i>Prunus cerasoides</i> D. Don	काण्डसार	१	१.२३५
३३.	उशीर	<i>Vetiveria zizanioides</i> (Linn.) Nash	मूल	१	१.२३५
३४.	चन्दन	<i>Santalum album</i> Linn.	काण्डसार	१	१.२३५
३५.	अतिविषा	<i>Aconitum heterophyllum</i> Wall. ex Royle	कन्द	१	१.२३५
३६.	बला	<i>Sida cordifolia</i> Linn.	मूल	१	१.२३५
३७.	शालपर्णी	<i>Desmodium gangeticum</i> DC.	मूल	१	१.२३५
३८.	पृश्नपर्णी	<i>Uraria picta</i> Desv.	मूल	१	१.२३५
३९.	विडङ्ग	<i>Embellia ribes</i> Burm. f.	फल	१	१.२३५
४०.	तगर	<i>Valeriana wallichii</i> DC.	मूल	१	१.२३५
४१.	सिन्नक	<i>Plumbago zeylanica</i> Linn.	मूल	१	१.२३५
४२.	देवदारु	<i>Cedrus deodara</i> (Roxb.) Loud.	काण्डसार	१	१.२३५
४३.	चव्य	<i>Piper retrofractum</i> Vahl.	फल	१	१.२३५
४४.	पत्र	<i>Cinnamomum tamala</i> Nees & Eberm.	पत्र	२	२.४७
४५.	पटोतापत्र	<i>Trichosanthes dioica</i> Roxb.	पत्र	१	१.२३५

४६.	जीबक	<i>Microstylis muscifera</i> Ridley.	कन्द	१	१.२३५
४७.	ऋषभक	<i>Microstylis wallichii</i> Linn.	कन्द	१	१.२३५
४८.	लवण	<i>Syzygium aromaticum</i> (Linn.) Merr. & L. M. Perry	पुष्प कलिका	१	१.२३५
४९.	बंशलोचन	<i>Bambusa arundinacea</i> Willd.	निर्यास	१	१.२३५
५०.	पद्म	<i>Nelumbo nucifera</i> Gaertn.	पुष्प	१	१.२३५
५१.	काकोली*	<i>Roscoeia procera</i> Wall.	कन्द	१	१.२३५
५२.	जवित्री	<i>Myristica fragrans</i> Houtt.	बीज कोप	१	१.२३५
५३.	तालिरापत्र	<i>Abies webbiana</i> Lindl.	पत्र	१	१.२३५
५४.	किरात तिक्त	<i>Swertia chirayita</i> (Roxb. ex Flem.) Karst.	पञ्चाङ्ग	२७	३३.३३

* अञ्जना - *Withania somnifera* Dunal

† कुटकी - *Picrothiza kurroo* Royle ex Benth. ‡ पत्र धारि in Ayurveda Sar Sangraha

निर्यासिक - *Pueraria tuberosa* DC.

§ *Bauhinia wallichii* Wight & Arn.

निर्माण विधि :- सर्वै घटक द्रव्यहरू एकसाथ मिलाएर सूक्ष्म चूर्ण बनाउने र उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित साथ सङ्कलन गर्ने ।

आमयिक प्रयोग :- आगन्तुज ज्वर, विषम ज्वर, सन्निपातज ज्वर, द्वन्द्वज ज्वर, शीत ज्वर, धातुस्थ ज्वर, तन्द्रा, भ्रम, हिक्का, तृष्णा, ध्रंस, कास, पाण्डु, हृदयरोग, कामला, विकारस, पृष्ठशूल, कटिशूल, जानुशूल, पार्श्वशूल ।

मात्रा :- १-३ ग्राम दिनको दुई पटक वा चिकित्सकको सल्लाह अनुसार ।

अनुपान :- समशितोष्ण जल

प्याकिड :- ५० ग्राम

परीक्षाट्ट संयोजक
अध्यक्ष

का.मु प्रमुख सचिव

११. यवानी चूर्ण (Yawānī Chūrna)

यवानिकोद्यग्गन्धा च ब्रह्मदर्भाऽजमोदिका ॥

सैवोक्ता दीप्यका दीप्या तथा स्वाध्वसाहया । यवानी पाचनी रुच्या तिरुगोष्णा कटुका लघुः ॥

दीपनी च तथा तिक्ता पितला शुक्रशूलहृत् । वातश्लेष्मोदरानाहगुल्मप्लीहकृमिप्रणुत् ॥

भावप्रकाशनिघण्टु हरीतक्यादिवर्ग ७५-७७*

घटकः-

क्र स	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याह	भाग	प्रतिशत
१.	यवानी	<i>Trachyspermum ammi</i> (Linn.) Sprague ex Turrit	फल	१	१००

निर्माण विधि:- यवानी फलको सूक्ष्म चूर्ण बनाउने र उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित साथ सङ्कलन गर्ने ।

आमयिक प्रयोग:- वातरुफज रोग, उदररोग, आनाह, गुल्म, प्लिहा, कुमी, अरुची, शूल । यवानी चूर्ण दिपन, पाचन र पित्तकारक हुन्छ ।

मात्रा:- १-३ ग्राम दिनको दुई पटक वा चिकित्सकको सल्लाह अनुसार ।

बनुपान:- समशितोष्ण जल

प्याकिड :- ५० ग्राम

* भावप्रकाश निघण्टुमा उल्लेखित अहिभुटीलाई चूर्णको रूपमा उत्पादन गरिएको छ ।

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
डा. कृष्णमूर सहाय
सचिव

[Handwritten signature]
का.मु प्रमुख सचिव

२०. यष्टिमधु चूर्ण (Yashthimadhu Chūrna)

यष्टी हिमा गुरुः स्वाद्वी चक्षुष्या बलवर्णकृत् ।

सुस्निग्धा शुक्ला केश्या स्वर्या पित्तानिलास्वजित् । व्रणशोथविण्छर्दिर्तृष्णाग्लानिक्षयापहा ॥

भाष्यप्रकाशनिघण्टु हरीतक्यादिबर्ग १४६*

घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्यता	भाग	प्रतिशत
१.	यष्टिमधु	<i>Glycyrrhiza glabra</i> Linn.	काण्ड र मूल	१	१००

निर्माण विधि :- यष्टिमधु काण्ड र मूलको सूक्ष्म चूर्ण बनाउने र उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित साथ सञ्चालन गर्ने ।

आमयिक प्रयोग :- पित्तवातहर, व्रण, शोथ, विण, छर्दि, तृष्णा, ग्लानी, क्षय । यष्टिमधु चूर्ण चक्षुष्य, केश्य, शुक्ल, स्वर्य र बलवर्णकृत हुन्छ ।

मात्रा :- ३-६ ग्राम दिनको दुई पटक वा चिकित्सकको सल्लाह अनुसार ।

अनुपान :- समशितोष्ण जल

प्याकिड :- ५० ग्राम

* भाष्यप्रकाश निघण्टुमा उल्लेखित जडिबुटीलाई चूर्णको रूपमा उत्पादन गरिएको छ ।

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
का.मु प्रमुख सचिव

[Handwritten signature]
का.मु प्रमुख सचिव

२१. रास्नादि चूर्ण (Rasnādi Chūrna)

रास्नाकुष्ठनतद्रुषटकटुशटीपाठावचासारिवा भूनिम्बत्रिफलावलादशजटानिगुण्डिकैरण्डकम् ।
हिङ्गवम्लार्द्रकवस्तगन्धकवरी क्षारौ पटुनां त्रयं चूर्णं पुष्करतैलयुक्तमखिलान्वातानशीति जयेत् ॥

भारत भैषज्य रत्नाकर ४-५९१५

घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्ग	भाग	प्रतिशत
१.	रास्ना	<i>Pluchea lanceolata</i> C. B. Clarke	पञ्चाङ्ग	१	२.५
२.	कुष्ठ	<i>Saussurea lappa</i> C. B. Clarke	मूल	१	२.५
३.	तगर	<i>Valeriana wallichii</i> DC.	मूल	१	२.५
४.	शुण्ठी	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	कन्द	१	२.५
५.	भरिच	<i>Piper nigrum</i> Linn.	फल	१	२.५
६.	पिप्पली	<i>Piper longum</i> Linn.	फल	१	२.५
७.	चव्य	<i>Piper retrofractum</i> Vahl.	फल	१	२.५
८.	चित्रक	<i>Plumbago zeylanica</i> Linn.	मूल	१	२.५
९.	पिप्पलीमूल	<i>Piper longum</i> Linn.	मूल	१	२.५
१०.	शटी	<i>Hedychium spicatum</i> Ham. ex Smith	कन्द	१	२.५
११.	पाठा	<i>Cissampelos pareira</i> Linn.	मूल	१	२.५
१२.	वचा	<i>Acorus calamus</i> Linn.	कन्द	१	२.५
१३.	सारिवा	<i>Hemidesmus indicus</i> (Linn.) R. Br.	मूल	१	२.५
१४.	भूनिम्ब*	<i>Andrographis paniculata</i> Nees	पञ्चाङ्ग	१	२.५
१५.	हरितकी	<i>Terminalia chebula</i> Retz.	फल	१	२.५
१६.	विभितक	<i>Terminalia bellirica</i> Roxb.	फल	१	२.५
१७.	आमलकी	<i>Embllica officinalis</i> Gaertn.	फल	१	२.५
१८.	थला	<i>Sida cordifolia</i> Linn.	मूल	१	२.५
१९.	बिल्व	<i>Aegle marmelos</i> Corr.	मूल त्वक्	१	२.५
२०.	अग्निमन्थ	<i>Premna mucronata</i> Roxb.	मूल त्वक्	१	२.५
२१.	पाटला	<i>Stereospermum suaveolens</i> DC.	मूल त्वक्	१	२.५
२२.	गम्भारी	<i>Gmelina arborea</i> Roxb.	मूल त्वक्	१	२.५
२३.	श्योनाक	<i>Oroxylum indicum</i> Vent.	मूल त्वक्	१	२.५
२४.	शालपर्णी	<i>Desmodium gangeticum</i> DC.	मूल	१	२.५
२५.	पृष्नपर्णी	<i>Uraria picta</i> Desv.	मूल	१	२.५
२६.	बृहती	<i>Solanum indicum</i> Linn.	मूल	१	२.५

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

२२. रोहितक्यादि चूर्ण (Rohitkyādi Chūrṇa)

रोहितकं यवक्षारो भूनिम्बः कटुरोहिणी । मुस्तकं नरसारच्च वीरा विधं सुचूर्णितम् ॥
माषमात्रं ततः खादेच्छीततोयानुपानतः । यकृद्दोगं निहन्त्याशु भास्करस्तिमिरं यथा ॥

भैषज्यरत्नावली प्लीहयकृद्दोगाधिकार १०-११

घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्ग	भाग	प्रतिशत
१.	रोहितक*	<i>Tecomella undulata</i> Seem	त्वक्	१	१२.५
२.	यव क्षार	Alkaline preparation fom Barley		१	१२.५
३.	भूनिम्ब*	<i>Andrographis paniculata</i> Nees	पञ्चाङ्ग	१	१२.५
४.	कुटकी	<i>Picrorhiza kurroa</i> Royle ex Benth	भौमिक काण्ड	१	१२.५
५.	मुस्ता	<i>Cyperus rotundus</i> Linn.	कन्द	१	१२.५
६.	नवसादर	Ammonium chloride		१	१२.५
७.	अतिविषा	<i>Aconitum heterophyllum</i> Wall. ex Royle	कन्द	१	१२.५
८.	शुण्ठी	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	कन्द	१	१२.५

*सलीगुराँस - *Athradendron arboreum* Sm.

किरात तिमा - *Swerbia chirayita* (Roxb. ex Flem.) Karst.

निर्माण विधि :- सबै घटक इव्यहरु एकसाथ मिलाएर सूक्ष्म चूर्ण बनाउने र उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित साथ सञ्चालन गर्ने ।

आमयिक प्रयोग :- यकृत विकार, तिमिर ।

मात्रा :- १-३ ग्राम दिनको दुई पटक वा त्रिक्रितसकको सल्लाह अनुसार ।

अनुपान :- समशितोष्ण जल

प्याकिड :- ५० ग्राम

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
का.मु. प्रमुख सचिव

[Handwritten signature]
का.मु. प्रमुख सचिव

२३. शतावरी चूर्ण (Shatāvārī Chūrṇa)

शतावरी गुरुः शीता तिक्ता स्वाद्वी रसायनी । मेधाऽग्निपुष्टिदा स्निग्धा नेत्र्या गुल्मातिसारजित् ॥
शुक्रस्तन्यकरी बल्या वातपित्तास्रशोथजित् । महाशतावरी मेध्या हृद्या वृष्या रसायनी ॥
शीतवीर्या निहन्त्यशोऽग्रहणीनयनामयान् । तदहुरस्त्रिदोषघ्नो लघुरर्शःक्षयापहा ॥

भावप्रकाशनिघण्टु गुडूच्यादिवर्ग १८६-१८८*

घटक :-

क्र स	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्ग	भाग	प्रतिशत
१.	शतावरी	<i>Asparagus racemosus Willd.</i>	कन्द	१	१००

निर्माण विधि:- शतावरी मूलको सूक्ष्म चूर्ण बनाउने र उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित साथ सङ्कलन गर्ने ।

आमयिक प्रयोग:- गुल्म, अतिसार, शोथ, अर्श, ग्रहणी, नेत्ररोग । शतावरी चूर्ण स्तन्यवर्धक, शुक्रल र रसायन हुन्छ ।

मात्रा:- ३-६ ग्राम दिनको दुई पटक वा चिकित्सकको सल्लाह अनुसार ।

अनुपान:- समशितोष्ण दुध

प्याकिङ:- १०० ग्राम

* भावप्रकाश निघण्टुमा उल्लेखित जदिमुटीलाई चूर्णको रूपमा उत्पादन गरिएको छ ।

का.मु. प्रमुख सचिव

का.मु. प्रमुख सचिव

२४. श्रृंगयादी चूर्ण (Shringyādi Chūrna)

श्रृङ्गीकटुत्रिकफलत्रयकण्टकारीभागी सपुष्करजटा लवणानि पञ्च* ।

चूर्णपिबेदशिशिरैण जलेन हिक्काघासोर्ध्ववातकसनारुचिपीनसेषु ॥

भैषज्यरत्नावली हिक्का-घासरोगाधिकार २९

* सौवर्चलं सैन्धवश्च विडमौद्रिचमेघश्च । सामुद्रैण सहैतानि पञ्च स्तुल्यलवणानि च ॥ च. सु. १/१०

घटक :-

क्र.स.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्ग	भाग	प्रतिभात
१.	कर्कटश्रृङ्गी	<i>Pistacia integerrima</i> Stewart ex Brandis	कोप	१	६.६७
२.	शुण्ठी	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	कन्द	१	६.६७
३.	मरिच	<i>Piper nigrum</i> Linn.	फल	१	६.६७
४.	पिप्पली	<i>Piper longum</i> Linn.	फल	१	६.६७
५.	इरितकी	<i>Terminalia chebula</i> Retz.	फल	१	६.६७
६.	विभितक	<i>Terminalia bellirica</i> Roxb.	फल	१	६.६७
७.	आमलकी	<i>Emblica officinalis</i> Gaertn.	फल	१	६.६७
८.	कण्टकारी	<i>Solanum surattense</i> Burm. f.	मूल	१	६.६७
९.	भारङ्गी	<i>Clerodendrum serratum</i> Linn.	मूल	१	६.६७
१०.	पुष्करमूल	<i>Inula racemosa</i> Hook. f.	मूल	१	६.६७
११.	सैन्धव लवण	Rock salt		१	६.६७
१२.	सामुद्र लवण	Sea salt		१	६.६७
१३.	विड लवण	Vida salt		१	६.६७
१४.	सौवर्चल लवण	Black salt		१	६.६७
१५.	जौद्रिव लवण	Sambhar salt		१	६.६७

निर्माण विधि :- सर्वै घटक द्रव्यहरू एकसाथ मिलाएर सूक्ष्म चूर्ण बनाउने र उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित साथ सञ्चालन गर्ने ।

आमयिक प्रयोग :- हिक्का, घास-कास, उर्ध्ववात, अरुची, पिनास आदि ।

मात्रा :- १-३ ग्राम दिनको दुई पटक वा चिकित्सकको सल्लाह अनुसार ।

अनुपान :- समशितोष्ण जल

प्याकिङ :- ५० ग्राम

 कृषि विभाग
 सचिव

 का.म. प्रमुख सचिव

AAUK

सावधानी :- उच्च रक्तचाप र मुलाघातमा चिकित्सकको सल्लाह बमोजिम मात्र प्रयोग गर्नुहोला ।

श्री बाबुराज शर्मा
कार्य

का.मु प्रमुख सचिव

२५. सारस्वत चूर्ण (Sāraswata Chūrna)

कुष्ठाध्रगन्धे लवणाजमोदे द्वे जीरके त्रीणि कटूनि पाठा ।
 माङ्गल्यपुष्पी च समान्यमूनि सर्वैः समानात्र वचां विचूर्ण्य ॥
 ब्राह्मीरसेनाखिलमेवभाव्यं चारत्रयं शुष्कमिदं हि चूर्णम् ।
 अक्षप्रमाणं मधुना घृतेन लिह्यान्नरः सप्तदिनानि चूर्णम् ॥
 सारस्वतमिदं चूर्णं ब्रह्मणा निर्मितं पुरा ।
 हिताय सर्वलोकानां दुर्मेघसां विघेतसाम् ॥
 एतस्याभ्यासतः पुंसां बुद्धिर्मेघा धृतिः स्मृतिः ।
 सम्पत्तिः कविताशक्तिः प्रबर्धेतोत्तरोत्तरम् ॥

शैषज्यरत्नावली उन्मादरोगाधिकार २६-२९

मुख्य घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्ग	भाग	प्रतिशत
१.	कुष्ठ	<i>Saussurea lappa</i> C. B. Clarke	मूल	१	४.५५
२.	अध्रगन्धा	<i>Withania somnifera</i> Dunal	मूल	१	४.५५
३.	सैन्धव लवण	Rock salt		१	४.५५
४.	अजमोदा	<i>Apium graveolens</i> Linn.	फल	१	४.५५
५.	जीरक	<i>Cuminum cyminum</i> Linn.	फल	१	४.५५
६.	कृष्ण जीरक	<i>Carum carvi</i> Linn.	फल	१	४.५५
७.	शुण्ठी	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	कन्द	१	४.५५
८.	मरिच	<i>Piper nigrum</i> Linn.	फल	१	४.५५
९.	पिप्पली	<i>Piper longum</i> Linn.	फल	१	४.५५
१०.	पाठा	<i>Cissampelos pareira</i> Linn.	मूल	१	४.५५
११.	शंखपुष्पी	<i>Convolvulus pluricaulis</i> Choisy	पञ्चाङ्ग	१	४.५५
१२.	वचा	<i>Acorus calamus</i> Linn.	कन्द	११	५०

भावना घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्ग	भाग	प्रतिशत
१.	ब्राम्ही	<i>Bacopa monnieri</i> (Linn.) Pennell	पञ्चाङ्ग हिम/स्वरस	प्रयास मात्रा	

निर्माण विधि :- सर्वै घटक द्रव्यहरु एकसाथ मिलाएर सूक्ष्म चूर्ण बनाएर ब्राम्ही पञ्चाङ्गको हिम वा स्वरसको भावना दिएर उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित साथ सञ्चालन गर्ने ।

आमयिक प्रयोग :- उन्माद, अपस्मार, मनोविकार । सारस्वत चूर्ण बुद्धि-स्मृति-धृति वर्धक हुन्छ ।

२६. सितोपलादि चूर्ण (Sitopalādi Chūrna)

सितोपला तुगाक्षीरी पिप्पलीबहुलात्वचः । अन्त्यादूर्ध्वं द्विगुणितं लेहयेत् क्षौद्रसर्पिषा ॥
चूर्णं वा प्राशयेदेतच्छ्वासकासक्षयापहम् । सुसजिहारोचकिनं मन्दाग्निं पार्श्वशूलिनम् ॥
हस्तपादांसदाहेषु ज्वरे रक्ते तपोध्वगे ॥

भैषज्यरत्नावली राजवदमाधिकार २७-२८

घटकः-

क स	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्ग	भाग	प्रतिपात
१.	शर्करा	Sugar candy		१६	५१.६१
२.	वंशलोचन	Bambusa arundinacea Willd.	निर्यास	८	२५.८१
३.	पिप्पली	Piper longum Linn.	फल	४	१२.९०
४.	एला	Elettaria cardamomum (Linn.) Maton.	बीज	२	६.४५
५.	त्वक्	Cinnamomum zeylanicum Blume	त्वक्	१	३.२३

निर्माण विधि :- सर्वे घटक द्रव्यहरू एकसाथ मिलाएर सूक्ष्म चूर्ण बनाउने र उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित साव सञ्चालन गर्ने ।

व्यापक प्रयोग :- घास, कास, वाय, सुसजिहा, अरोचक, मन्दाग्नि, पार्श्वशूल, हस्तपाददाह, ज्वर, उर्ध्व रक्तपित्त ।

मात्रा :- ३-६ ग्राम दिनको दुई पटक वा चिकित्सकको सल्लाह अनुसार ।

अनुपात :- मधु, घृत

प्याकिड :- ५० ग्राम

डा. राजन

का.मु. प्रमुख सचिव

का.मु. प्रमुख सचिव

२७. हिङ्गवाटक चूर्ण (Hingwāshtaka Chūrna)

त्रिकटुकमजमोदा सैन्धव जीरके द्वे समधरणघृतानामष्टमो हिङ्गुभागः ।

प्रथमकवलभुक्तं सर्पिषः चूर्णमितज्जनयति जटराग्निं वातरोगांश्च हन्ति ॥

भैषज्यरत्नावली अग्निमान्धादिरोगाधिकार ५९

घटक :-

क्र स	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्ग	भाग	प्रतिशत
१.	पिप्पली	<i>Piper longum</i> Linn.	फल	८	१४.०४
२.	मरिच	<i>Piper nigrum</i> Linn.	फल	८	१४.०४
३.	शुण्ठी	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	कन्द	८	१४.०४
४.	अजमोदा	<i>Apium graveolens</i> Linn.	फल	८	१४.०४
५.	सैन्धव लवण	Rock salt		८	१४.०४
६.	जीरक	<i>Cuminum cyminum</i> Linn.	फल	८	१४.०४
७.	कृष्ण जीरक	<i>Carum carvi</i> Linn.	फल	८	१४.०४
८.	शुद्ध हिङ्गु	Purified <i>Ferula foetida</i> Regel.	निर्यास	१	१.७५

निर्माण विधि :- सबै घटक द्रव्यहरू एकसाथ मिलाएर सूक्ष्म चूर्ण बनाउने र उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित साथ सहेलन गर्ने ।

आमयिक प्रयोग :- अग्निमान्ध, वायुविकार ।

मान्दा :- ३-६ ग्राम दिनको दुई पटक वा बिक्रिसकको सल्लाह अनुसार ।

प्याकिड :- ५० ग्राम

[Signature]

[Signature]

[Signature]

[Signature]
डा. वसन्त कुमार
जीरक

[Signature]
का.मु प्रमुख सचिव

AAUK

ख. कल्क कल्पना

Handwritten signature

Handwritten mark

Handwritten signature

श्री कान्हादेव शर्मा
सचिव

Handwritten signature

का.मु प्रमुख सचिव

२८. पूतोयवन्वादि कल्क (Putoyavanyādi Kalka)

पूतो यवानी फलबिल्व कुष्ठवचा शताह्व घन पिप्लीनां ।
कल्कैर्गुडिषौद्र घृतैः सतैलेः युक्तः सुखोष्णो लवणन्वितश्च ॥

अष्टाङ्ग हृदय कल्पस्थान ४/२

घटकः-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्ग	भाग	प्रतिशत
१.	यवानी	<i>Trachyspermum ammi</i> (Linn.) Sprague ex Turrit	फल	१	१२.५
२.	शुद्ध मदनफल	<i>Randia dumetorum</i> Lam.	अपक्व फल	१	१२.५
३.	बिल्व	<i>Aegle marmelos</i> Corr.	फल	१	१२.५
४.	कुष्ठ	<i>Saussurea lappa</i> C. B. Clarke	मुल	१	१२.५
५.	वचा	<i>Acorus calamus</i> Linn.	कन्द	१	१२.५
६.	शतपुष्पा	<i>Anethum sowa</i> Roxb. ex Flem.	फल	१	१२.५
७.	नागरमोचा	<i>Cyperus scariosus</i> R. Br.	कन्द	१	१२.५
८.	पिप्पली	<i>Piper longum</i> Linn.	फल	१	१२.५

निर्माण विधि :- सर्वे घटक द्रव्यहरू एकसाथ मिलाएर सूक्ष्म चूर्ण बनाउने र उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित साथ सङ्कलन गर्ने ।

प्रयोग :- विशेषतः निरुह वस्ति

प्याकिडः- १ केजी

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
बडी बहादुर साहू
सचिव

[Handwritten signature]
का.मु प्रमुख सचिव

२९. शतपुष्पादि कल्क (Shatpushapadi Kalka)

..... शतकुसुमामधुकुटजफलरसाञ्जनप्रियङ्गुकल्कीकृतः

चरक संहिता सिद्धिस्वान १२/१५ (१)

घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्ग	भाग	प्रतिशत
१.	शतपुष्पा	<i>Anethum sowa</i> Roxb. ex Fern.	फल	१	२०
२.	यष्टिमधु	<i>Glycyrrhiza glabra</i> Linn.	काण्ड र मूल	१	२०
३.	इन्द्रयव	<i>Holarrhena pubescens</i> Wall. ex G. Don	बीज	१	२०
४.	शुद्ध रसाञ्जन	Purified extract of <i>Berberis aristata</i> DC	रसाञ्जन	१	२०
५.	प्रियङ्गु	<i>Callicarpa macrophylla</i> Vahl.	पुष्प गुच्छा	१	२०

निर्माण विधि :- सबै घटक द्रव्यहरू एकसाथ मिलाएर सूक्ष्म चूर्ण बनाउने र उपर्युक्त सफा भाडोमा सुरक्षित साथ सङ्ग्रहण गर्ने ।

प्रयोग :- विशेषतः निरुह वस्ति

प्याकिड :- १ केजी

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

श्री महाद्वैत चरण
सचिव

[Handwritten signature]
का.मु प्रमुख सचिव

AAUK

ग. क्वाथ कल्पना

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

कॉपी कम्प्यूट संकलन
सचिव

[Handwritten signature]

का.मु प्रमुख सचिव

३०. गन्धर्वहस्तादि क्वाथ (Gandharvahastādi Kwātha)

गन्धर्वहस्तचिरबिल्वहुताशविद्य । पथ्यापुनर्नवायवासकभूमितालैः ॥

क्वाचस्सुसैन्धवगुडः पवनस्याशान्त्यैः । बहेर्वलायरुचयेमलशोधनाय ॥

सहस्रयोग क्वाथप्रकरण वातहर क्वाथ ४ (पेज न ४६)

घटक :-

क्र स	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्ग	भाग	प्रतिशत
१.	एरण्ड	<i>Ricinus communis</i> Linn.	पत्राङ्ग	१	१२.५
२.	चिरबिल्व	<i>Holoptelea integrifolia</i> (Roxb.) Planch.	त्वक्	१	१२.५
३.	चित्रक	<i>Plumbago zeylanica</i> Linn.	मूल	१	१२.५
४.	शुण्ठी	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	कन्द	१	१२.५
५.	हरितकी	<i>Terminalia chebula</i> Retz.	फल	१	१२.५
६.	पुनर्नवा	<i>Boerhaavia diffusa</i> Linn.	पत्राङ्ग	१	१२.५
७.	यवासा	<i>Alhagi pseudalhagi</i> (Bieb.) Desv.	पत्राङ्ग	१	१२.५
८.	भूम्यामलकी	<i>Phyllanthus urinaria</i> Linn.	पत्राङ्ग	१	१२.५

निर्माण विधि :- सबै घटक द्रव्यहरु एकसाथ मिलाएर यवकुट चूर्ण बनाउने र उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित साथ सङ्ग्रहण गर्ने ।

प्रयोग :- विशेषतः निरुह बस्ति

प्याकिड :- १ केजी

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
 प्रा.मु. प्रमुख सचिव

[Handwritten signature]
 का.मु. प्रमुख सचिव

३१. गुडुच्यादि क्वाथ (Guduchyādi Kwātha)

गुडुची त्रायमाणां च चन्दनं मधुकं वृषम् । स्थिरां बलां पृथिपर्णी मदनं चेति साधयेत् ॥
 रसं जाड्वलमांसस्य रसेन सहितं भिषक् । पिप्पलीफलमुस्तानां कल्केन मधुकस्य च ॥
 ईपत्सलवणं युक्त्या निरुहं मधुसर्पिणा । ज्वरप्रशामनं दद्याद्बलस्वेदरुचिप्रदम् ॥

चरक संहिता चिकित्सास्थान ३/२४७-२४९

घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्यार्थ	भाग	प्रतिशत
१.	गुडुची	<i>Tinospora cordifolia</i> (Willd.) Miers	काण्ड	१	११.११
२.	त्रायमाण*	<i>Gentiana kurroo</i> Royle	कन्द	१	११.११
३.	चन्दन	<i>Santalum album</i> Linn.	काण्डसार	१	११.११
४.	यष्टिमधु	<i>Glycyrrhiza glabra</i> Linn.	काण्ड र मूल	१	११.११
५.	वासा	<i>Adhatoda vasica</i> Nees	पत्र	१	११.११
६.	शालपर्णी	<i>Desmodium gangeticum</i> DC.	मूल	१	११.११
७.	बला	<i>Sida cordifolia</i> Linn.	मूल	१	११.११
८.	पृथपर्णी	<i>Uraria picta</i> Desv.	मूल	१	११.११
९.	शुद्ध मदनफल	<i>Randia dumetorum</i> Lam.	फल मज्जा	१	११.११

* कुटकी - *Picrorhiza kurroo* Royle ex Benth.

निर्माण विधि :- सर्वे घटक द्रव्यहरु एकसाथ मिलाएर यवकुट चूर्ण बनाउने र उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित साथ सङ्कलन गर्ने ।

प्रयोग :- विशेषतः निरुह चरित

प्याकिड :- १ केजी

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
 डॉ. कान्हालु झा
 कक्ष

[Handwritten signature]
 का.मु. प्रमुख सचिव

३२. दशमूल क्वाथ (Dashmūla Kwātha)

श्रीफलः सर्वतोभद्रा पाटला गणिकारिका । श्योनाकः पञ्चभिर्धैतैः पञ्चमूलं महन्मतम् ॥
 शालपर्णी पृथ्वीपर्णी वार्ताकी कण्टकारिका । गोक्षुरःपञ्चभिर्धैतैः कनिष्ठं पञ्चमूलकम् ॥
 उभाभ्यां पञ्चमूलाभ्यां दशमूलमुदाहृतम् । दशमूलं त्रिदोषघ्नं छासकाशिरोरुजः ।
 तन्द्राशोषज्वानाहपार्श्वपीडाऽरुचीर्हरित् ॥

भावप्रकाशनिघण्टु गुडुच्यादिर्वा २९, ४७ र ४९*

घटक:-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्यता	भाग	प्रतिशत
१.	बिल्व	<i>Aegle marmelos</i> Corr.	मूल त्वक्	१	१०
२.	अग्निमन्थ	<i>Premna mucronata</i> Roxb.	मूल त्वक्	१	१०
३.	पाटला	<i>Stereospermum suaveolens</i> DC.	मूल त्वक्	१	१०
४.	गम्भारी	<i>Gmelina arborea</i> Roxb.	मूल त्वक्	१	१०
५.	श्योनाक	<i>Oroxylum indicum</i> Vent.	मूल त्वक्	१	१०
६.	शालपर्णी	<i>Desmodium gangeticum</i> DC.	मूल	१	१०
७.	पृथ्वीपर्णी	<i>Uraria picta</i> Desv.	मूल	१	१०
८.	गोक्षुर	<i>Tribulus terrestris</i> Linn.	मूल	१	१०
९.	बृहती	<i>Solanum indicum</i> Linn.	मूल	१	१०
१०.	कण्टकारी	<i>Solanum surattense</i> Burm. f.	मूल	१	१०

निर्माण विधि :- सर्वे घटक द्रव्यहरू एकसाथ मिलाएर यवकुट चूर्ण बनाउने र उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित साथ सङ्कलन गर्ने ।

प्रयोग :- विशेषतः निरुह बस्ति

प्याकिड :- १ केजी

* भावप्रकाश निघण्टुमा उल्लेखित कडिपुटीगाई चूर्णको रूपमा उत्पादन गरिएको छ ।

४००३
 श्री बाबुल चन्द
 एम.ए.

का.मु प्रमुख सचिव

AAUK

३३. पञ्चतिका क्वाथ (Panchatikta Kwātha)

निम्बं पटोलं व्याघ्रीञ्च गुडूची वासकं तथा । कुर्याद्दशपलान् भागानेकैकस्य सूकुटितान् ॥

त्रैपञ्चरत्नावली कुष्ठरोगाधिकार २५१

घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्ग	भाग	प्रतिपात
१.	निम्ब	<i>Azadirachta indica</i> A. Juss.	त्वक्	१	२०
२.	पटोलपत्र	<i>Trichosanthes dioica</i> Roxb.	पत्र	१	२०
३.	कण्टकारी	<i>Solanum surattense</i> Burm. f.	मूल	१	२०
४.	गुडूची	<i>Tinospora cordifolia</i> (Willd.) Miers	काण्ड	१	२०
५.	वास	<i>Adhatoda vasica</i> Nees	पत्र	१	२०

निर्माण विधि :- सबै घटक द्रव्यहरु एकसाथ मिलाएर यक्कुट चूर्ण बनाउने र उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित साध सङ्कलन गर्ने ।

प्रयोग :- विशेषतः निरुह बलित

प्याकिड :- १ केजी

वसुदेव चक्रवर्ती
सचिव

का.मु प्रमुख सचिव

३४. मञ्जिष्ठादि क्वाथ (Manjisthādi Kwātha)

मञ्जिष्ठा त्रिफला तिक्ता वचा दारु निगामृता । निम्बैषां कृतः क्वाथो वातरक्तविनाशनः ॥
पामाकपालिकाकुष्ठरक्तमण्डलजिन्मतः ।

शाईधर संहिता मध्यमखण्ड २/१३८

घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्यार्थ	भाग	प्रतिपात
१.	मञ्जिष्ठा	<i>Rubia cordifolia</i> Linn.	मूल	१	११.११
२.	हरितकी	<i>Terminalia chebula</i> Retz.	फल	१	११.११
३.	विभितक	<i>Terminalia bellirica</i> Roxb.	फल	१	११.११
४.	आमलकी	<i>Emblica officinalis</i> Gaertn.	फल	१	११.११
५.	कुटकी	<i>Picrothiza kurroa</i> Royle ex Benth	भौमिक काण्ड	१	११.११
६.	वचा	<i>Acorus calamus</i> Linn.	कन्द	१	११.११
७.	दारुहरिद्रा	<i>Berberis aristata</i> DC.	काण्ड	१	११.११
८.	गुडूची	<i>Tinospora cordifolia</i> (Willd.) Miers.	काण्ड	१	११.११
९.	निम्ब	<i>Azadirachta indica</i> A. Juss.	त्वक्	१	११.११

निर्माण विधि :- सबै घटक द्रव्यहरु एकसाथ मिलाएर यवकुट चूर्ण बनाउने र उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित साथ सङ्कलन गर्ने ।

प्रयोग :- विशेषतः निरुह वस्ति

प्याकिड :- १ केजी

श्री. मन्मथ खन्ना
श्री. मन्मथ

का.मु प्रमुख सचिव

३५. मुस्तादि क्वाथ (Mustādi Kwātha)

..... मुस्तोशीरबलारवधरास्नामज्जिष्ठा कटुरोहिणीत्रायमाणापुनर्नवाविमितकगुडूचीस्थिरादिपञ्चमूलानि पलिकानि खण्डशः क्लृप्तान्यष्टौ च मदनफलानि प्रक्षाल्य जलाढके परिक्वाथ्य पादशेषो

चरक संहिता सिद्धिस्थान १२/१५(१)

घटक :-

क्र स	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्ग	भाग	प्रतिशत
१.	मुस्ता	<i>Cyperus rotundus</i> Linn.	कन्द	१०	६.०६
२.	उशीर	<i>Vetiveria zizanioides</i> (Linn.) Nash	मूल	१०	६.०६
३.	बला	<i>Sida cordifolia</i> Linn.	मूल	१०	६.०६
४.	आररवध	<i>Cassia fistula</i> Linn.	त्वक्	१०	६.०६
५.	रास्ना	<i>Pluchea lanceolata</i> C. B. Clarke	पञ्चाङ्ग	१०	६.०६
६.	मज्जिष्ठा	<i>Rubia cordifolia</i> Linn.	मूल	१०	६.०६
७.	कुटकी	<i>Picrorhiza kurroa</i> Royle ex Benth.	भौमिक काण्ड	१०	६.०६
८.	त्रायमाण*	<i>Gentiana kurroa</i> Royle	कन्द	१०	६.०६
९.	पुनर्नवा	<i>Boerhaavia diffusa</i> Linn.	पञ्चाङ्ग	१०	६.०६
१०.	विमितक	<i>Terminalia bellirica</i> Roxb.	फल	१०	६.०६
११.	गुडूची	<i>Tinospora cordifolia</i> (Willd.) Miers	काण्ड	१०	६.०६
१२.	शालपर्णी	<i>Desmodium gangeticum</i> DC.	मूल	१०	६.०६
१३.	पृश्नपर्णी	<i>Urtica picta</i> Desv.	मूल	१०	६.०६
१४.	बृहती	<i>Solanum indicum</i> Linn.	मूल	१०	६.०६
१५.	कण्टकारी	<i>Solanum surattense</i> Burm. f.	मूल	१०	६.०६
१६.	गोधुमर	<i>Tribulus terrestris</i> Linn.	मूल	१०	६.०६
१७.	शुद्ध मदनफल	<i>Randia dumetorum</i> Lam.	फल मज्जा	८५	३.०३

*कुटकी-Picrorhiza kurroa Royle ex Benth

*Pala

*मदनफल- संकष्य

निर्माण विधि :- सबै घटक द्रव्यहरू एकसाथ मिलाएर यवकुट चूर्ण बनाउने र उपयुक्त सफा भाडोमा सुरक्षित राखि सङ्कलन गर्ने ।

प्रयोग :- विशेषतः निरुह बल्लि

प्याकिड :- १ केजी

४८
 श्री प्रमुख सचिव
 अखिल भारतीय आयुर्विज्ञान संस्थान
 दिल्ली

का.मु प्रमुख सचिव

AAUK

घ. अनुसूची

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

श्री काशी प्रमुख

[Handwritten signature]
का.मु प्रमुख सचिव

अनुसूची १. चूर्ण कल्पना (Powder)

1. Definition:

Churna generally refers to powder dosage form either completely of plant origin or in combination with other ingredients (animal and/or mineral ore). The fine powder is specifically known as churna, fine powder meant to prepare paste is kalka and coarse powder is known as kwatha.

2. Method of preparation:

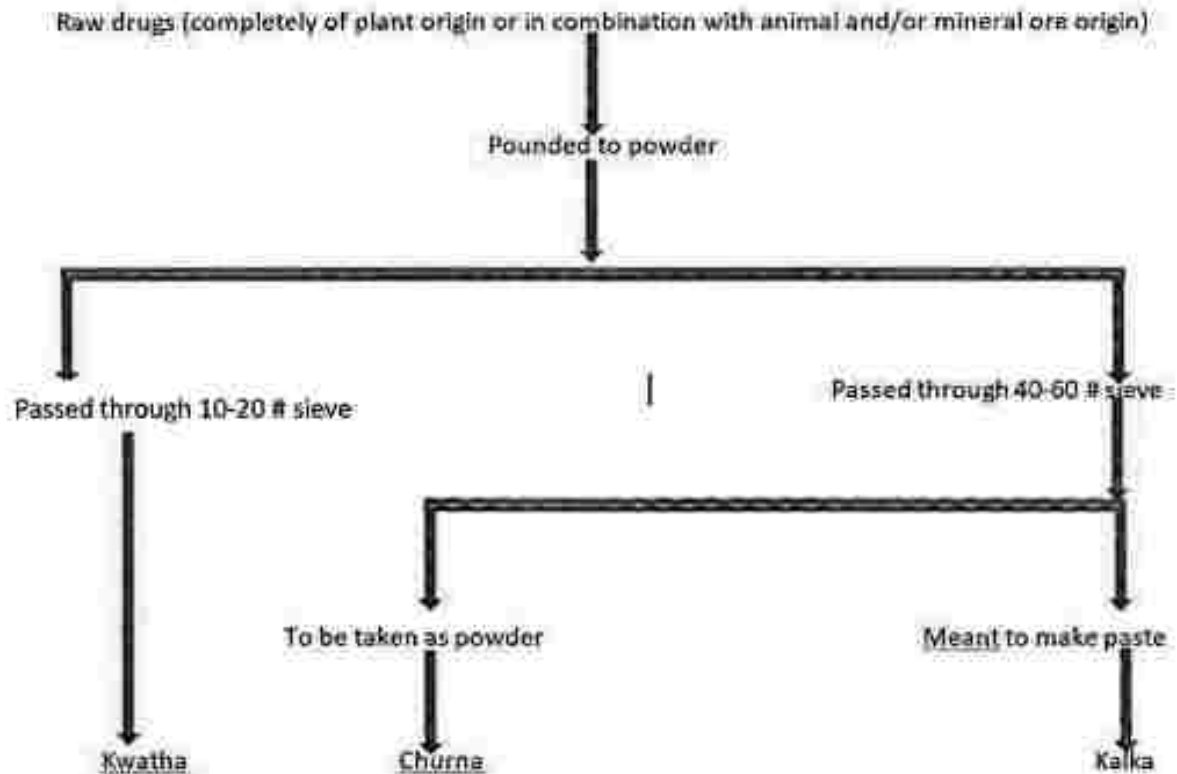

Fig. Flowchart of method of preparation of powder medicine

3. General Precautions:

- If metals/minerals are used, prepare their bhasma or sindura unless otherwise stated.
- If parada and gandhaka are mentioned, first prepare Kajjali and later add other drugs.
- In general, aromatic drugs like Hingu [Asafoetida] etc. should be fried before they are converted to fine powders.
- Specific care should be taken in case of Salts and Sugars. Formulations with hygroscopic components should not usually be prepared during rainy seasons. If so, specific precautions should be taken during storage. Churnas should be stored in air tight containers. Polyethylene and foil packing also provides damp proof protection. Special precaution for storage should be taken in cases of formulations with salts, sugars and Ksharas.

AAUK

Annex 2. Analytical Specifications for Churna and Kalka Kalpana (Fine Powder)

Government of Bagmati Province

Ministry of Health

Ayurveda Aushadhi Utpadan Kendra

Ratnagar-1, Chitwan

General description of sample			
Name /Dosage form	/Fine powder	Received date	
Received from/Quantity		Analysis initiated date	
Batch no.		Analysis completed date	

Analysis of sample		
S No	Test Parameters	Finding
1	Description	
2	Average weight	
3	Net weight	
4	Organoleptic evaluation:	Colour
		Odour
		Taste
		Texture

S No	Test Parameters	Range	Finding
5	Particle size	80-100 #	
6	Tap density		
7	Loss on drying at 105 ^o c		
8	Total ash value		
9	Acid insoluble ash value		
10	Water soluble ash value		
11	pH (10% aqueous solution)		
12	Water soluble extractive value		
13	Alcohol soluble extractive value		
14	Total sugar content (if the product contain sugar as an ingredient)		
15	Leakage test		
16	Identification: TLC (if possible)		
17	Test for heavy metals (if possible)	Lead	10 ppm
		Mercury	1 ppm
		Arsenic	3 ppm

Handwritten signature and initials.

Handwritten signature.

Handwritten signature and initials.

29

Handwritten text: "NET WEIGHT"

Handwritten signature and initials.

AAUK

		Cadmium	0.3 ppm	
18	Microbial tests	Total bacterial count	10^5 /cfu	
		Total fungal count	10^3 /cfu	
19	Aflatoxin	B1	0.5 ppm	
		G1	0.5 ppm	
		B2	0.1 ppm	
		G2	0.1 ppm	
20	Test for specific pathogens	<i>Escherichia coli</i>	Nil	
		<i>Salmonella species</i>	Nil	
		<i>Staphylococcus aureus</i>	Nil	
		<i>Pseudomonas aeruginosa</i>	Nil	

	Performed by	Checked by	Approved by
Signature:			
Name:			
Designation:			
Date:			

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

ज्येष्ठ सहायक अध्यापक
सचिव

[Handwritten signature]
का.मु. प्रमुख सचिव

AAUK

Annex 3. Analytical Specifications for Kwatha Kalpana (Coarse Powder)

Government of Bagmati Province

Ministry of Health

Ayurveda Ushadhi Utpadan Kendra

Ratnagar-1, Chitwan

General description of sample			
Name /Dosage form	/Coarse powder	Received date	
Received from/Quantity		Analysis initiated date	
Batch no.		Analysis completed date	

Analysis of sample			
S No	Test Parameters	Finding	
1	Description		
2	Average weight		
3	Net weight		
4	Organoleptic evaluation	Colour	
		Odour	
		Taste	
		Texture	

S No	Test Parameters	Range	Finding
5	Particle size	10-20 #	
6	Tap density		
7	Loss on drying at 105 ^o c		
8	Total ash value		
9	Acid insoluble ash value		
10	Water soluble ash value		
11	pH (10% aqueous solution)		
12	Water soluble extractive value		
13	Alcohol soluble extractive value		
14	Total sugar content (if the product contain sugar as an ingredient)		
15	Leakage test		
16	Identification: TLC (if possible)		
17	Test for heavy metals (if possible)	Lead	10 ppm
		Mercury	1 ppm
		Arsenic	3 ppm

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

AAUK

		Cadmium	0.3 ppm	
18	Microbial tests	Total bacterial count	10^5 /cfu	
		Total fungal count	10^3 /cfu	
19	Aflatoxin	B1	0.5 ppm	
		G1	0.5 ppm	
		B2	0.1 ppm	
		G2	0.1 ppm	
20	Test for specific pathogens	<i>Escherichia coli</i>	Nil	
		<i>Salmonella species</i>	Nil	
		<i>Staphylococcus aureus</i>	Nil	
		<i>Pseudomonas aeruginosa</i>	Nil	

	Performed by	Checked by	Approved by
Signature:			
Name:			
Designation:			
Date:			

[Handwritten signature]
[Handwritten initials]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
 ಸಹಾಯಕ ಪ್ರಮುಖ ಸಚಿವ

[Handwritten signature]
 ಕಾ.ಮು ಪ್ರಮುಖ ಸಚಿವ

अनुसूची ४. मदनफल शोधन

..... तानि वसंत ग्रीष्मयोरंतरे पुण्याश्चयुगूभ्यां मृगशिरसा वा गृहीयात् मैत्रे मुहुर्ते । यानि पक्वान्यकाणानि आहरितानि पांडुरन्यक्रिमीणि अपूतीन्यजंतु जग्धान्यहृस्वानि, तानि प्रमृज्य कुशापुटे बध्वा गोमयेनालिप्य पव तुष माप शालि कुलत्वं सुद्र पलानामन्यतमे निदप्याद अष्टरात्रम् । अत ऊर्ध्वं मृदु भूतानि माध्विष्ट गंधान्युद्धृत्य शोषयेत् । सुशुष्काणां फल पिप्पली रुद्धरेत् । तासां घृतदधिमधुपल्लविमृदितानां पुनः शुष्काणां नवं कलाशं सुप्रमृष्टं बालुकमरजस्कं आकंठं पूरयित्वा स्वबच्छन्नं स्वनुगुप्तं शिक्येष्वासज्य सम्यक् स्थापयेत् ॥

चरक संहिता कल्पस्थान १/१३

शोधन विधि:-

- सर्वप्रथम मध्यम आकारको मदनफल लिएर त्यसलाई कुशापुटमा बाधेर गोमूत्रमा भिजाउने ।
- जौ, माप, शालि धान, कुलत्वं, मृगमध्ये कुनै एक द्रव्यभित्र ८ दिनसम्म छोपेर राख्ने ।
- त्यसबाट मह जस्तो गन्ध आउन थालेपछि बाहिर निकालेर सुकाउने ।
- मदनफल बीज सुकिसकेपछि बाहिर निकालेर घ्यू, दही, मह वा तिल कल्क मध्ये कुनै एकमा घोटेर सुकाउने ।
- सुकेपछि सुरक्षित साथ सफा भाँडोमा सङ्कलन गर्ने ।

अति प्रमुख सचिव

का.मु प्रमुख सचिव

अनुसूची ५. भज्ञा शोधन

मुख्य घटक :-

क स	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्ग	भाग	प्रतिशत
१	भज्ञा	<i>Cannabis sativa</i> Linn.	पत्र	१	१००

द्रव घटक :-

क स	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्ग	भाग	प्रतिशत
१	जल	Water		प्रयास मात्रा	

शोधन विधि :-

सर्वप्रथम भज्ञालाई कपडामा बाधेर सफा पानीमा हरियो रङ्ग आउन्जेल सम्म धोइराख्ने, त्यसपछि सफा कपडामा निचेडेेर छाँयामा सुकाउनाले भज्ञा शुद्ध हुन्छ।

डा. बाबुराज शर्मा
सचिव

का.मु प्रमुख सचिव

अनुसूची ६. हिड्डु शोधन

पद्मपत्ररसे याममातपे भाकितं विदुः । रामठं शुद्धिमान्नोति रसयोगेषु योजयेत् ॥

योगरत्नकर पेज न१६४

शोधन विधि १ :-

घटक :-

क्र स	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्ग	भाग	प्रतिशत
१.	हिड्डु	<i>Ferula foetida</i> Regel.	निर्यास	१	
२.	पद्म	<i>Nelumbo nucifera</i> Gaertn.	पुष्प स्वरस	प्रयाप्त मात्रा	

हिड्डुलाई कमल पत्र स्वरसले ३ घण्टा घामको तापमा भावना दिनाले हिड्डु शुद्ध हुन्छ । यसरी शोधन गरिएको हिड्डु रस औषधिमा प्रयोग गरिन्छ ।*

शोधन विधि २ :-

घटक :-

क्र स	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्ग	भाग	प्रतिशत
१.	हिड्डु	<i>Ferula foetida</i> Regel.	निर्यास	४	
२.	गोधृत	Cow ghee		१	

हिड्डुलाई चतुर्दश घृतमा भुट्टनाले हिड्डु शोधन हुन्छ । यसरी शोधन गरिएको हिड्डु चूर्ण र वटी कल्पनामा प्रयोग गरिन्छ ।*

* आयुर्वेद शास्त्र संस्कृत वैद्यनाथ पेज न २४०

अनुसूची ७. रसाञ्जन शोधन

तोयेऽत्युष्णो परिक्षिप्य द्रवीकुर्याद्रसाञ्जनम् । वाससा स्रावयित्वा च पयसा मिश्रयेत् पुनः ॥
मन्दाग्नि पचेद्वापि शोषयेद् सूर्यरश्मिना । एवं विशोधितं तार्क्ष्यशैलं कर्मसु योजयेत् ॥

द्रव्यगुण (२) पेज न ५३९

मुख्य घटक:-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्क	भाग	प्रतिशत
१.	रसाञ्जन			१	१००

द्रव घटक:-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याङ्क	भाग	प्रतिशत
१.	जल			४	४०
२.	अजादुग्ध/गोदुग्ध	Goat milk/Cow milk		४	४०

शोधन विधि :-

- सर्वप्रथम बजारबाट प्राप्त भएको रसाञ्जनलाई ४ गुणा तातोपानी मिसाएर घोलने ।
- उक्त घोललाई कपडाले छान्ने ।
- छानिएर आएको रसाञ्जनमा दुध मिसाएर मन्दाग्निमा बाक्लो हुने गरी पकाउने ।
- तत्पश्चात घाममा सुकाएर एकत्रित गरेर सुरक्षित राख्ने ।

(Handwritten signature)

(Handwritten signature)

(Handwritten signature)

वसुधैव कुटुम्बकम्
जय

का.मु प्रमुख सचिव

अनुसूची ८. गैरिक शोधन

गैरिकं तु गवां दुग्धैर्भावितं शुद्धिमृच्छति ॥ अपि च गैरिकं किञ्चिदाज्येन भृष्टं शुद्धं प्रजायते ॥

भैषज्यरत्नावली शोधन-मारण-गुणादिप्रकरण ८६

घटक :-

क्र स	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्यता	भाग	प्रतिशत
१.	गैरिक	Ochre (Red oxide of Iron)		१	
२.	गोदुग्ध	Cow milk		प्रयास मात्रा	

घटक :-

क्र स	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्यता	भाग	प्रतिशत
१.	गैरिक	Ochre (Red oxide of Iron)		१	
२.	गोधृत	Cow ghee		प्रयास मात्रा	

शोधन विधि :- गैरिकको सूक्ष्म चूर्णलाई गोदुग्धको ३ भावना दिनाले गैरिक शुद्ध हुन्छ ।

अथवा गैरिकको सूक्ष्म चूर्णलाई थोरै गाईको घ्यूमा भुटनाले गैरिक शुद्ध हुन्छ ।

Bijay

[Signature]

[Signature]

[Signature]
डा. कल्याण शर्मा

[Signature]
का.मु प्रमुख सचिव

अनुसूची ९. स्वरस कल्पना

आहतात्तत्तष्णाकृष्टाद् द्रव्यात्क्षुण्णात्समुद्धरेत् । वस्त्रनिष्पीडितो यः स रसः स्वरस उच्यते ॥
कुडवं चूर्णितं द्रव्यं क्षिप्तं च द्विगुणो जले । अहोरात्रं स्थितं तस्माद्भवेत्ता रस उत्तमः ॥
आदाय शुष्कद्रव्यं वा स्वरसानामसम्भवे । जलेऽष्टगुणिते साध्यं पादशिष्टं च गृह्यते ॥
भारतधर संहिता मध्यमखण्ड १/२-४

विधि १- ताजा जडीबुटीबाट स्वरस तयार गर्ने तरिका

- स्वरस बनाउनु पर्ने ताजा द्रव्यहरूलाई सफा गरी महिन पिसेर सफा जस्यद्वारा निचोरिेर निस्केको रसलाई एकवित गर्ने ।

विधि २- सुख्खा जडीबुटीबाट स्वरस तयार गर्ने तरिका

- १ कुडव सुख्खा द्रव्यमा २ कुडव पानी मिसाएर १ रात/दिन भिजाउने ।
- त्यसपछि हातले मिचेर कपडाले छानेर स्वरस सङ्कलन गर्ने ।

विधि ३- विशेष ताजा जडीबुटीबाट स्वरस तयार गर्ने तरिका

- मायिका तरीकाबाट स्वरस निकाल्न नसक्ने जडीबुटीहरू जस्तै बासापत्रलाई महिन पिसेर लेदो बनाउने ।
- लेदोलाई केराको पातमा पोको पारी धागोले बाध्ने र त्यसमाथि माटोको गोलो लेप लगाउने ।
- गोलालाई प्रत्यक्ष घाममा सुकाएर रातो नभएसम्म आगोमा पोल्ने ।
- गोलालाई स्वांगसशित हुन दिई माटोको लेप फुटाउने र कल्कलाई सङ्कलन गरी निचोरिेर स्वरस सफा भाडोमा सङ्कलन गर्ने ।

Signature

Signature

Signature

Signature
एजेन्सी प्रमुख सचिव
सीएम

Signature
का.मु प्रमुख सचिव

अनुसूची १०. कल्क कल्पना

द्रव्यमाद्रं शिलापिष्टं शुष्कै वा सजलं भवेत् । प्रक्षेपावापकल्कास्ते तन्मानं कर्पसमितम् ॥
कल्के मधु घृतं तैलं देयं द्विगुणमात्रया । सिता गुडं समं दद्याद् द्रवा देयाश्चतुर्गुणाः ॥

शाहंधर संहिता मध्यमखण्ड ५/१-२

विधि १- ताजा जडिबुटीबाट कल्क तयार गर्ने तरिका

- ताजा जडिबुटीहरूलाई स-सानो टुकामा काट्ने ।
- जडिबुटीलाई सिलौटामा पिसेर कल्क तयार गर्ने र सफा भाडोमा संकलन गर्ने ।

विधि २- सुख्क जडिबुटीबाट कल्क तयार गर्ने तरिका

- सुख्क जडिबुटीहरूको सूक्ष्म चूर्ण तयार गर्ने ।
- चूर्णलाई मात्र भिज्नेगरी पानी मिसाएर रातभर (१२ घण्टा) नचलाइकन रहन दिने ।
- बिहान यथावश्यक पानी मिसाएर जडिबुटीलाई सिलौटामा पिसेर कल्क तयार गर्ने र सफा भाडोमा संकलन गर्ने ।

नोट :- प्रक्षेप र आवाप पनि कल्कका पर्याय हुन् । साधारणतया यसको मात्रा १ तोला हुन्छ ।

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
पद्मि कान्छु खड्का
सचिव

[Handwritten signature]
का.मु प्रमुख सचिव

अनुसूची ११. हिम कल्पना

क्षुणां द्रव्यपलं सम्यक् षड्भिर्नीरपलैः प्लुतम् । निशोषितं हिमः स स्वात्तथा शीतकषायकः ॥
तन्मानं फाण्टवज्जेय सर्वत्रैवैष निश्चयः ॥

शाईधर सहिता मध्यमखण्ड ४/१

घटक :-

क्र.सं.	घटक	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	Parts used	भाग	प्रतिशत
१.	जडिबुटी			१	
२.	जल			६	

निर्माण विधि :-

- एउटा सफा भाडोमा काष्ठौषधिको चूर्णलाई ६ गुणा चिसोपानीमा रातभर भिजाउने ।
- चिहान हातले मिचेर सफा कपडाले छानेर हिम सफा भाडोमा सङ्कलन गर्ने ।

नोट :- सामान्यतया हिमको मात्रा ८ तोला हुन्छ ।

बन्दी बहादुर खड्का
सचिव

का.मु प्रमुख सचिव

अनुसूची १२. चूर्ण, कल्क तथा क्वाथ कल्पनामा प्रयोग हुने कच्चा पदार्थ (जडिबुटी)

क्र. सं.	विवरण	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोज्याइ	प्रतिनिधी
१.	अकरकरा	<i>Anacyclus pyrethrum</i> DC.	मूल	
२.	अग्निमन्थ	<i>Premna mucronata</i> Roxb.	मूल त्वक्	
३.	अजमोदा	<i>Apium graveolens</i> Linn.	फल	
४.	अतिविषा	<i>Aconitum heterophyllum</i> Wall. ex Royle	कन्द	
५.	अम्लवेतस	<i>Garcinia pedunculata</i> Roxb.	फल	
६.	अर्जुन	<i>Terminalia arjuna</i> W. & A.	त्वक्	
७.	अश्वगन्धा	<i>Withania somnifera</i> Dunal	मूल	
८.	आइक	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	कन्द	
९.	आमलकी	<i>Emblica officinalis</i> Gaertn.	फल	
१०.	आम्र	<i>Mangifera indica</i> Linn.	बीज मज्जा	
११.	आरग्वध	<i>Cassia fistula</i> Linn.	त्वक्	
१२.	इन्द्रयव	<i>Holarrhena pubescens</i> Wall. ex G. Don	बीज	
१३.	उपकुष्ठिका	<i>Nigella sativa</i> Linn.	बीज	
१४.	उशीर	<i>Vetiveria zizanioides</i> (Linn.) Nash	मूल	
१५.	ऋषभक	<i>Microstylis wallichii</i> Linn.	कन्द	विदारीकन्द
१६.	एरण्ड	<i>Ricinus communis</i> Linn.	मूल	
१७.	एरण्ड	<i>Ricinus communis</i> Linn.	पत्राङ्ग	
१८.	एला	<i>Elettaria cardamomum</i> (Linn.) Maton.	बीज	
१९.	कण्टकारी	<i>Solanum surattense</i> Burm. f.	मूल	
२०.	काकोली	<i>Roscoeia procera</i> Wall.	कन्द	अश्वगन्धा
२१.	किरात तिक्त	<i>Swertia chirayita</i> (Roxb. ex Flem.) Karst.	पत्राङ्ग	
२२.	कुटकी	<i>Picrorhiza kurroa</i> Royle ex Benth	भौमिक काण्ड	
२३.	कुटज	<i>Holarrhena pubescens</i> Wall. ex G. Don	त्वक्	
२४.	कुष्ठ	<i>Saussurea lappa</i> C. B. Clarke.	मूल	
२५.	कृष्ण जीरक	<i>Carum corvi</i> Linn.	फल	
२६.	केशर	<i>Crocus sativus</i> Linn.	केशर	नागकेशर

AAUK

२७.	खदिर	<i>Acacia catechu</i> (Linn. f.) Willd.	काण्डसार	
२८.	गम्भारी	<i>Gmelina arborea</i> Roxb.	मूल त्वक्	
२९.	गुहूची	<i>Tinospora cordifolia</i> (Willd.) Miers	काण्ड	
३०.	गोधुर	<i>Tribulus terrestris</i> Linn.	फल	
३१.	गोधुर	<i>Tribulus terrestris</i> Linn.	मूल	
३२.	चक्रमर्द	<i>Cassia tora</i> Linn.	बीज	
३३.	चन्दन	<i>Santalum album</i> Linn.	काण्डसार	
३४.	चव्य	<i>Piper retrofractum</i> Vahl.	फल	
३५.	चिचक	<i>Plumbago zeylanica</i> Linn.	मूल	
३६.	चिरबिल्व	<i>Holoptelea integrifolia</i> (Roxb.) Planch.	त्वक्	
३७.	चोपचिनी	<i>Smilax china</i> Linn.	मूल	
३८.	जम्बू	<i>Syzygium cumini</i> Linn. Skeels.	बीज	
३९.	जावित्री	<i>Myristica fragrans</i> Houtt.	बीज कोष	
४०.	जीरक	<i>Cuminum cyminum</i> Linn.	फल	
४१.	जीवक	<i>Microstylis muscifera</i> Ridley.	कन्द	विदारीकन्द
४२.	तगर	<i>Valeriana wallichii</i> DC.	मूल	
४३.	तलिशापत्र	<i>Abies webbiana</i> Lindl.	पत्र	
४४.	त्रायमाण	<i>Gentiana kurroo</i> Royle	कन्द	कुटकी
४५.	त्रिवृत्	<i>Operculina turpethum</i> (Linn.) Silva Manso	मूल त्वक्	
४६.	त्वक्	<i>Cinnamomum zeylanicum</i> Blume	त्वक्	
४७.	दारुहरिद्रा	<i>Berberis aristata</i> DC.	काण्ड	
४८.	देवदारु	<i>Cedrus deodara</i> (Roxb.) Loud.	काण्डसार	
४९.	द्राक्षा	<i>Vitis vinifera</i> Linn.	शुष्क फल	
५०.	घन्वयास	<i>Fagonia arabica</i> Linn.	पत्राङ्ग	
५१.	घातकी	<i>Woodfordia fruticosa</i> (Linn.) Kurz.	पुष्प	
५२.	धान्यक	<i>Coriandrum sativum</i> Linn.	फल	
५३.	नागरमोथा	<i>Cyperus scariosus</i> R. Br.	कन्द	
५४.	निम्ब	<i>Azadirachta indica</i> A. Juss.	त्वक्	
५५.	निर्गुण्डी	<i>Vitex negundo</i> Linn.	पत्र	

[Handwritten signature]

[Handwritten mark]

[Handwritten mark]

[Handwritten mark]

[Handwritten mark]

AAUK

౪౬.	పటోలపत्र	<i>Trichosanthes dioica</i> Roxb.	పत्र	
౪౭.	పत्र	<i>Cinnamomum tamala</i> Nees & Eberm.	పत्र	
౪౮.	పద	<i>Nelumbo nucifera</i> Gaertn.	పుష్ప	
౪౯.	పద	<i>Nelumbo nucifera</i> Gaertn.	కేశర	
౫౦.	పచ్చక	<i>Prunus cerasoides</i> D. Don	కాండసార	
౫౧.	పర్పట్	<i>Fumaria indica</i> (Hausskn.) Pugsley	పచ్చాజ్జ	
౫౨.	పాటలా	<i>Stereospermum suaveolens</i> DC.	మూల త్వక్	
౫౩.	పాటా	<i>Cissampelos pareira</i> Linn.	మూల	
౫౪.	పాపాణభేద	<i>Bergenia ligulata</i> Wall. Engl.	కంద	
౫౫.	పిప్పలీ	<i>Piper longum</i> Linn.	ఫల	
౫౬.	పిప్పలీమూల	<i>Piper longum</i> Linn.	మూల	
౫౭.	పునర్నవా	<i>Boerhaavia diffusa</i> Linn.	పచ్చాజ్జ	
౫౮.	పుక్కరమూల	<i>Inula racemosa</i> Hook. f.	మూల	
౫౯.	పుత్రపర్ణి	<i>Uraria picta</i> Desv.	మూల	
౬౦.	ప్రియకు	<i>Callicarpa macrophylla</i> Vahl.	పుష్ప గుచ్ఛ	
౬౧.	బ్రబుల	<i>Acacia arabica</i> Willd.	నిర్యాస	
౬౨.	బలా	<i>Sida cordifolia</i> Linn.	మూల	
౬౩.	బాకుచీ	<i>Psoralea corylifolia</i> Linn.	బీజ	
౬౪.	బిల్వ	<i>Aegle marmelos</i> Corr.	మూల త్వక్	
౬౫.	బిల్వ	<i>Aegle marmelos</i> Corr.	అపక్వ ఫల మజ్జా	
౬౬.	బిల్వ	<i>Aegle marmelos</i> Corr.	ఫల	
౬౭.	బృహతీ	<i>Salanum indicum</i> Linn.	మూల	
౬౮.	భజ్జా	<i>Cannabis sativa</i> Linn.	పत्र	
౬౯.	భారతీ	<i>Clerodendrum serratum</i> Linn.	మూల	
౭౦.	భూమివ	<i>Andrographis paniculata</i> Nees	పచ్చాజ్జ	కిరతతిక్
౭౧.	భూమ్యామలకీ	<i>Phyllanthus urinaria</i> Linn.	పచ్చాజ్జ	
౭౨.	మత్రిషా	<i>Rubia cordifolia</i> Linn.	మూల	లజ్జావతీ
౭౩.	మదనఫల	<i>Randia dumetorum</i> Lam.	ఫల మజ్జా	

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

८४.	मरिच	<i>Piper nigrum</i> Linn.	फल	
८५.	मिश्रैया	<i>Foeniculum vulgare</i> Mill.	फल	
८६.	मुर्वा	<i>Marsdenia tenacissima</i> W. & A.	मूल	@
८७.	मुस्ता	<i>Cyperus rotundus</i> Linn.	कन्द	
८८.	मोचरस	<i>Salmalia malabarica</i> Schott. & Endl.	निर्यास	
८९.	यबानी	<i>Trachyspermum ammi</i> (Linn.) Sprague ex Turill	फल	
९०.	यवासा	<i>Alhagi pseudalhagi</i> (Bieb.) Desv.	पत्राङ्ग	
९१.	पश्चिमधु	<i>Glycyrrhiza glabra</i> Linn.	काण्ड र मूल	
९२.	रक्तचन्दन	<i>Pterocarpus santalinus</i> Linn. f.	काण्डसार	चन्दन
९३.	रास्ना	<i>Pluchea lanceolata</i> C. B. Clarke	पत्राङ्ग	
९४.	रोहितक	<i>Tecomella 66rboretu</i> Seem	त्वक्	लाली गुरीस
९५.	सग्जावती	<i>Mimosa pudica</i> Linn.	पत्राङ्ग	
९६.	लवङ्ग	<i>Syzygium aromaticum</i> (Linn.) Merr. & L. M. Per.	पुष्प कलिका	
९७.	लालीगुरीस	<i>Rhododendron 66rboretum</i> Sm.	त्वक्	
९८.	लोघ	<i>Symplocos racemosa</i> Roxb.	त्वक्	
९९.	वचा	<i>Acorus calamus</i> Linn.	कन्द	
१००.	वनतुलसी	<i>Ocimum basilicum</i> Linn.	पत्र	
१०१.	ब्रह्मलोचन	<i>Bambusa arundinacea</i> Willd.	निर्यास	
१०२.	वासा	<i>Adhatoda vasica</i> Nees	पत्र	
१०३.	विडङ्ग	<i>Embelia ribes</i> Burm. f.	फल	
१०४.	विभितक	<i>Terminalia bellirica</i> Roxb.	फल	
१०५.	वृद्धदारुक	<i>Argyrea speciosa</i> Sweet.	मूल	
१०६.	शंखपुष्पी	<i>Convolvulus pluricaulis</i> Choisy	पत्राङ्ग	
१०७.	शटी	<i>Hedychium spicatum</i> Ham. ex Smith	कन्द	
१०८.	शतपुष्पा	<i>Anethum sowa</i> Roxb. Ex Flem.	फल	
१०९.	शतावरी	<i>Asparagus racemosus</i> Willd.	कन्द	
११०.	शालपर्णी	<i>Desmodium gangeticum</i> DC.	मूल	
१११.	शुण्ठी	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	कन्द	
११२.	शोभाङ्गन	<i>Moringa oleifera</i> Lam.	बीज	

Signature

Signature

Signature

Signature

Signature

AAUK

११३.	इथोनाक	<i>Oroxylum indicum</i> Vent.	मूल त्वक्	
११४.	सारिवा	<i>Hemidesmus indicus</i> (Linn.) R. Br.	मूल	
११५.	हरितकी	<i>Terminalia chebula</i> Retz.	फल	
११६.	हरिद्रा	<i>Curcuma longa</i> Linn.	कन्द	
११७.	हिहू	<i>Ferula foetida</i> Regel.	निर्पास	
११८.	हूबेर	<i>Pavonia odorata</i> Willd.	मूल	
११९.	पब क्षार	Alkaline preparation from Barley		
१२०.	रसाञ्जन	Extract of <i>Berberis aristata</i> DC	रसाञ्जन	
१२१.	शर्करा	Sugar candy		
१२२.	सर्जिक क्षार	Alkaline preparation from Salsola and other species		

@ *Bauhinia vahlii* Wight & Arn.

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

श्री वसुदेव खन्ना
रिजिस्ट्रार

[Handwritten signature]
फा.मु प्रमुख सचिव

AAUK

अनुसूची १३. चूर्ण, कल्क तथा क्वाथ कल्पनामा प्रयोग हुने कच्चा पदार्थ (जान्तव)

क्र. सं.	विवरण	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम	प्रयोजन
१.	अजादुग्ध	Goat milk	
२.	कर्कटशुद्धी	<i>Pistacia integerrima</i> Stewart ex Brandis	कोष
३.	गोधृत	Cow ghee	
४.	गोदुग्ध	Cow milk	

श्री कर्णट राज्य
सरकार

का.मु प्रमुख सचिव

AAUK

अनुसूची १४. चूर्ण, कल्क तथा क्वाथ कल्पनामा प्रयोग हुने कच्चा पदार्थ (पार्थिव)

क्र. सं.	विवरण	वैज्ञानिक नाम/अंग्रेजी नाम
१.	औद्विद लवण	Sambhar salt
२.	गैरिक	Ochre (Red oxide of Iron)
३.	नवसादर	Ammonium chloride
४.	लीह भस्म	Calcined iron
५.	विड लवण	Vida salt
६.	सामुद्र लवण	Sea salt
७.	सैन्धव लवण	Rock salt
८.	सौवर्चल लवण	Black salt
९.	स्फटिक	Potash alum

यशो बडामूर सचिव
सचिव

फा.मु प्रमुख सचिव

ड. ग्रन्थ सूची

1. Shree Vaidyanath Ayurveda Bhavan Ltd.; 2014. Ayurveda Sara Sangraha.
2. Prof. Siddhinandan Mishra, Chaukhamba Subharati Prakashan; 2017. Bhaishajyaratnavali of Gobinda Das Sen.
3. Dr. Brahmanand Tripathi, Chaukhamba Subharati Prakashan; 2016. Sharangdhar Samhita of Sharangdhar.
4. Department of Ayurveda, Ministry of Health and Population, Govt. of Nepal; 2067. The Ayurvedic Formulary of Nepal Part I.
5. Shree Nagindas Chhaganlal Shah, B. Jain Publishers Pvt. Ltd.; 2005. Bharat Bhaishajya Ratnakar Part I.
6. Shree Nagindas Chhaganlal Shah, B. Jain Publishers Pvt. Ltd.; 2005. Bharat Bhaishajya Ratnakar Part II.
7. Shree Nagindas Chhaganlal Shah, B. Jain Publishers Pvt. Ltd.; 2005. Bharat Bhaishajya Ratnakar Part III.
8. Shree Nagindas Chhaganlal Shah, B. Jain Publishers Pvt. Ltd.; 2005. Bharat Bhaishajya Ratnakar Part IV.
9. Shree Nagindas Chhaganlal Shah, B. Jain Publishers Pvt. Ltd.; 2005. Bharat Bhaishajya Ratnakar Part V.
10. Acharya Priyavarta Sharma, Chaukhamba Bharati Academy; 2011. Dravyaguna Vigyan Vol-I.
11. Acharya Priyavarta Sharma, Chaukhamba Bharati Academy; 2011. Dravyaguna Vigyan Vol-II.
12. Acharya Priyavarta Sharma, Chaukhamba Bharati Academy; 2011. Dravyaguna Vigyan Vol-III.
13. Acharya Priyavarta Sharma, Chaukhamba Bharati Academy; 2011. Dravyaguna Vigyan Vol-IV.
14. Prof. Krishnachand Chunekar, Chaukhamba Bharati Academy; 2010. Bhavprakash Nighantu.
15. Dr. Brahmanand Tripathi, Chaukhamba Sanskrit Pratisthan; 2007. Ashtangabridayam of Vagbhata.
16. Pandit Kashinath Shastri & Dr. Gorakhnath Chaturvedi, Chaukhamba Bharati Academy; 2002. Charaka Samhita of Agnivesa Part I.
17. Pandit Kashinath Shastri & Dr. Gorakhnath Chaturvedi, Chaukhamba Bharati Academy; 2002. Charaka Samhita of Agnivesa Part II.
18. Vaidya Shreeelaxmipati Shastri, Chaukhamba Prakashan, 2009. Yogratnakar of Anonymous author.
19. Acharya PV Sharma and Dr GP Sharma, Chaukhamba Orientalia, 2006. Kalyadev Nighantu of Kaiyadev.
20. Dr Indradev Tripathi, Chaukhamba Sanskrita Bhawan, 2005. Chakradatta of Chakrapani.
21. Dr K Nishteswar and Dr R Vidyanath, Chaukhamba Sanskrit Series Office, 2017. Sahasrayogam of Anonymous author.
22. Kaviraj Dr Ambikadatta Shastri, Chaukhamba Sanskrit Sansthan, 2007. Sushruta Samhita of Acharya Sushruta Part I.
23. Kaviraj Dr Ambikadatta Shastri, Chaukhamba Sanskrit Sansthan, 2007. Sushruta Samhita of Acharya Sushruta Part II.
24. Dr Siddhinandan Mishra, Chaukhamba Orientalia, 2002. Ayurvediya Rasashastra.
25. Vaidya Haridas Shreedhar Kasture, Shree Vaidyanath Ayurveda Bhawan Ltd, 2007. Ayurvediya Panchakarma Vigyan.
26. Keshab Shrestha, Mandala Book Point, 1998. Dictionary of Nepalese Plant Names.
27. Dr Pulak Kanti Kar, Chhonya, 2012. Mechanism of Panchakarma and its module of Investigation.
28. Shree Dhootpapeshwar. Suvarnakalpana.
29. HMG Nepal; 2001. Medicinal Plants of Nepal-Bulletin of the Department of Medicinal Plant क सं ३.
30. Shrisatyopal Bhisagacharya, Chaukhamba Sanskrit Sansthan; 2006. Kashyap Samhita of Acharya Kashyap.
31. Prof. Dr AK Sharma, Chaukhamba Orientalia; 2017. Kayachikitsa Parts II.
32. Premvati Tiwari, Chaukhamba Orientalia; 2011. Ayurvediya Prasuti Tantra Evam Stri Roga Part I.
33. Premvati Tiwari, Chaukhamba Orientalia; 2011. Ayurvediya Prasuti Tantra Evam Stri Roga Part II.
34. Department of Ayurveda; 2007. Essential Ayurveda Drug List for Different Level of Ayurveda Institutions.
35. Dr GS Acharya, Chaukhamba Sanskrit Pratisthan. Panchakarma Illustrated.
36. Government of India, Ministry of Health and Family Welfare, Department of Ayush, 2008. The Ayurvedic Pharmacopoeia of India, Part I, Vol I, First edition.
37. Government of India, Ministry of Health and Family Welfare, Department of Ayush, 2008. The Ayurvedic Pharmacopoeia of India, Part I, Vol II, First edition.

Signature

Signature

Signature

Signature

AAUK

38. Government of India, Ministry of Health and Family Welfare, Department of Ayush, 2008. The Ayurvedic Pharmacopoeia of India, Part I, Vol III, First edition.
39. Government of India, Ministry of Health and Family Welfare, Department of Ayush, 2008. The Ayurvedic Pharmacopoeia of India, Part I, Vol IV, First edition.
40. Government of India, Ministry of Health and Family Welfare, Department of Ayush, 2008. The Ayurvedic Pharmacopoeia of India, Part I, Vol V, First edition.
41. Government of India, Ministry of Health and Family Welfare, Department of Ayush, 2008. The Ayurvedic Pharmacopoeia of India, Part I, Vol VI, First edition.
42. Government of India, Ministry of Health and Family Welfare, Department of Ayush, 2008. The Ayurvedic Pharmacopoeia of India, Part I, Vol VII, First edition.
43. Government of India, Ministry of Health and Family Welfare, Department of Ayush, 2011. The Ayurvedic Pharmacopoeia of India, Part I, Vol VIII, First edition.
44. Government of India, Ministry of Health and Family Welfare, Department of Ayush, 2016. The Ayurvedic Pharmacopoeia of India, Part I, Vol IX, First edition.
45. Government of India, Ministry of Health and Family Welfare, Department of Ayush, 2008. The Ayurvedic Pharmacopoeia of India, Part II, Vol I, First edition.
46. Government of India, Ministry of Health and Family Welfare, Department of Ayush, 2008. The Ayurvedic Pharmacopoeia of India, Part II, Vol II, First edition.
47. Government of India, Ministry of Health and Family Welfare, Department of Ayush, 2008. The Ayurvedic Pharmacopoeia of India, Part II, Vol III, First edition.
48. Government of India, Ministry of Health and Family Welfare, Department of Ayush, 2008. The Ayurvedic Pharmacopoeia of India, Part I, Vol I-VII, First edition.
49. www.archive.org

बड़ी बहादुर खान
सचिव

का.मु प्रमुख सचिव

